

บทที่ ๒

การทบทวนเอกสารวรรณกรรม

การศึกษาเรื่อง “การสร้างกลยุทธ์ระบบการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความเข้มแข็งในการจัดการขยะของชุมชน” ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารวรรณกรรมดังต่อไปนี้

๑. แนวคิดและทฤษฎีพฤติกรรมมนุษย์
๒. แนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการ
๓. แนวคิดการจัดการขยะ
๔. แนวคิดการมีส่วนร่วม
๕. บริบทจังหวัดน่าน
๖. ปัญหาขยะมูลฝอยในประเทศไทย
๗. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑. แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์

พฤติกรรมเป็นการกระทำต่างๆ ซึ่งบุคคลแสดงออกโดยผู้อื่นอาจเห็นได้ หรือผู้อื่นอาจเห็นได้ยากต้องใช้เครื่องมือ พฤติกรรมทุกอย่างที่บุคคลแสดงออกมานั้น มีผลมาจากการเลือกปฏิกิริยาตอบสนองที่เห็นว่าเหมาะสมที่สุดตามสถานการณ์นั้นๆ

พฤติกรรมหรือการกระทำใดๆ มีพื้นฐานมาจากการสั่งสมความรู้ ประสบการณ์และทัศนคติที่คอยผลักดันให้เกิดพฤติกรรม โดยมนุษย์แต่ละบุคคลจะมีพฤติกรรมแตกต่างกันออกไป เนื่องจากได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆ นักจิตวิทยามักสนใจศึกษาเกี่ยวกับความรู้สึกภายในจิตใจของมนุษย์ เช่น ทัศนคติ นำไปสู่พฤติกรรมของมนุษย์อย่างไร ซึ่งเมื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ ภายในจิตใจของมนุษย์แล้ว สิ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้คือ พฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกต่อผู้อื่น (ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ, ๒๕๓๔)

ความหมายของพฤติกรรม

พจนานุกรม Longman Dictionary of Psychology and Psychiatry (๑๙๘๔ อ้างถึงใน ทรงพล กลัปศรีออน, ๒๕๕๗: ๔) ไดให้คำจำกัดความว่า “พฤติกรรม” เป็นการกระทำหรือการตอบสนองการกระทำทางจิตวิทยาของแต่ละบุคคลและเป็นปฏิสัมพันธ์ในการตอบสนองต่อสิ่งกระตุ้นภายในหรือภายนอก รวมทั้งเป็นกิจกรรมการกระทำต่าง ๆ ที่เป็นไปอย่างมีจุดมุ่งหมาย สังเกตได้หรือเป็นกิจกรรมการกระทำต่าง ๆ ที่ใดผานการใคร่ครวญมาแล้ว หรือเป็นไปอย่างไม่รู้สีกตัว

Martin and Pear (๑๙๙๒ :๓) ไดให้คำจำกัดความว่า “พฤติกรรม”คือ กิจกรรม การกระทำการแสดงออก การตอบสนอง ความรับผิดชอบ และการโต้ตอบ พฤติกรรมเป็นสิ่งที่บุคคลจะแสดงออกมาทั้งการพูดหรือการกระทำตลอดจนให้ทัศนะว่า สิ่งแวดล้อมเป็นสาเหตุของพฤติกรรม

Albert (๑๙๙๗: ๑๖) ได้ให้คำจำกัดความ “พฤติกรรม” หมายถึง ความรู้ความเข้าใจ หรือความเชื่อของคนซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการแสดงออกของพฤติกรรม

Zimbardo and Gerrig (๑๙๙๖: ๔) ได้ให้คำจำกัดความของ “พฤติกรรม” ว่าเป็นผลจากการแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าในสถานการณ์ต่าง ๆ หนึ่งเดียวกัน

วิมลสิทธิ์ หรยางกุล (๒๕๒๖: ๓๕) กล่าวว่า พฤติกรรมมนุษย์นั้นมีความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมทางจิตหรือพฤติกรรมภายใน ใดแก่ความคิด ทักษะสติความรู้สึกรู้สึกความเชื่อจะทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมภายนอก

สิทธิโชค วรรณสันติกุล (๒๕๔๘: ๑๔) ให้ความหมาย “พฤติกรรม” คือ การกระทำของสิ่งมีชีวิตโดยที่รู้สึกตัว และไม่รู้สึกตัวในลักษณะที่สังเกตได้หรือไม่ก็ตามถือว่าเป็นการกระทำทั้งสิ้น

กล่าวโดยสรุปพฤติกรรมหมายถึง การกระทำหรือการตอบสนองของแต่ละบุคคล ที่แสดงออกมาจากความรู้อย่างเข้าใจ ความเชื่อ เป็นการกระทำที่เกิดจากการสั่งสมองค์ความรู้ ทักษะ หรือสิ่งเร้าจากสถานการณ์ต่างๆ

ประเภทของพฤติกรรม

สมจิตต สุพรรณทัศน์ (๒๕๒๖: ๒๖) และ สิทธิโชค วรรณสันติ (๒๕๔๘: ๑๔) ได้จำแนกพฤติกรรมของบุคคลแบ่งออกได้หลายลักษณะ โดยแบ่งออกเป็นประเภทพฤติกรรมหลัก ๆ คือ

๑. พฤติกรรมภายในหรือพฤติกรรมปกปิด (Covert Behavior) หมายถึง การกระทำหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล ซึ่งสมองจะทำหน้าที่รวบรวมและสั่งการ ซึ่งมีทั้งที่เป็นรูปธรรม อันได้แก่ การเต้นของหัวใจ การบีบตัวของลำไส้และที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ความคิดความรู้สึก ทักษะสติความรู้สึกรู้สึกความเชื่อ ค่านิยม ซึ่งมีอยู่ในสมองของคนที่ไม่สามารถสังเกตได้

๒. พฤติกรรมภายนอกหรือพฤติกรรมเปิดเผย (Overt Behavior) หมายถึง ปฏิกิริยาของบุคคล หรือกิจกรรมของบุคคลที่ปรากฏออกมาให้บุคคลอื่นเห็นได้ทั้งจากการกระทำทางต่าง ๆ เช่น การพูดการหัวเราะการกินอาหารการรักษาความสะอาดการปลูกต้นไม้ เป็นต้น ซึ่งพฤติกรรมภายนอกเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ที่จะก่อให้เกิดการอยู่รวมกันกับบุคคลอื่นและเป็นสาเหตุที่สำคัญที่จะก่อให้เกิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

สุภัททา ปินตะแพทย์ (๒๕๔๒: ๒-๕) ได้แบ่งประเภทของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในลักษณะต่างๆ ได้ ดังนี้

๑. พิจารณาจากพฤติกรรมที่ปรากฏด้วยการสังเกต พฤติกรรมภายนอก (Overt) คือ พฤติกรรมที่ปรากฏเห็นได้อย่างชัดเจน และพฤติกรรมภายใน (Covert) คือ พฤติกรรมที่ไม่ปรากฏให้สามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน

๒. พิจารณาจากแหล่งที่เกิดพฤติกรรม พฤติกรรมที่เกิดขึ้นภายในร่างกายเมื่อบุคคลมีวุฒิภาวะเป็นพฤติกรรมความพร้อมที่เกิดขึ้นโดยมีธรรมชาติเป็นตัวกำหนดให้เป็นไปตามเผ่าพันธุ์ และวงจรชีวิตและพฤติกรรมที่เกิดขึ้น โดยมีสิ่งแวดล้อมเป็นตัวกระตุ้น เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเนื่องจากประสบการณ์ซึ่งก่อให้เกิดการเรียนรู้ขึ้น

๓. พิจารณาจากภาวะทางจิตของบุคคล พฤติกรรมที่กระทำโดยรู้ตัว (Conscious) เป็นพฤติกรรมที่อยู่ในระดับจิตสำนึก และพฤติกรรมที่กระทำโดยไม่รู้ตัว (Unconscious) เป็นพฤติกรรมที่อยู่ในระดับจิตไร้สำนึก หรือจิตใต้สำนึก หรือเรียกอีกอย่างว่า พฤติกรรมที่ขาดสติสัมปชัญญะ

๔. พิจารณาจากแหล่งพฤติกรรมการแสดงออกของอินทรีย์ พฤติกรรมทางกายภาพ (Physiological Activities) เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกโดยใช้อวัยวะของร่างกายอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การเคลื่อนไหวร่างกายด้วยแขนหรือขา การปรับเปลี่ยนอริยาบถของร่างกาย การพยักหน้า การโคลงตัว เป็นต้น และพฤติกรรมทางจิตใจ (Psychological Activities) เป็นพฤติกรรมที่อยู่ในระดับความคิด ความเข้าใจหรือเกิดอารมณ์ เป็นต้น

๕. พิจารณาจากการทำงานของระบบประสาท พฤติกรรมที่ควบคุมได้ (Voluntary) เป็นพฤติกรรมที่อยู่ในความควบคุม และการสั่งการด้วยสมอง จึงสามารถแสดงพฤติกรรมได้ตามที่ต้องการ และพฤติกรรมที่ควบคุมไม่ได้ (Involuntary) เป็นพฤติกรรมการทำงานของระบบร่างกายที่เป็นไปโดยอัตโนมัติ เช่น กิริยาสะท้อน สัญชาตญาณ และการทำงานของระบบอวัยวะภายใน เป็นต้น

จากแนวคิดข้างต้นชี้ให้เห็นว่า พฤติกรรมของมนุษย์แบ่งออกได้ ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ พฤติกรรมที่เกิดจากภาวะทางกาย และพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากสภาวะทางจิตใจ ซึ่งมีทั้งประเภทที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว แบ่งออกเป็นที่ควบคุมได้ และแบบที่ไม่สามารถควบคุมได้

องค์ประกอบของพฤติกรรม

ครอนบาค (Cronbach, ๑๙๖๓: ๖๘-๗๐) ได้อธิบายว่าพฤติกรรมของบุคคลจะเกิดขึ้นจากองค์ประกอบ ๗ ประการ ดังนี้

๑. ความมุ่งหมาย (Goal) เป็นความต้องการหรือวัตถุประสงค์ที่ทำให้เกิดกิจกรรม คนเรามีพฤติกรรมเกิดขึ้นก็เพราะต้องการตอบสนองความต้องการของตนเอง หรือต้องการทำตามวัตถุประสงค์ที่ตนได้ตั้งไว้ คนเรายังมีความต้องการหลายๆอย่างในเวลาเดียวกัน และมักจะเลือกสนองตอบความต้องการที่รีบด่วนก่อนความต้องการอื่นๆ

๒. ความพร้อม (Readiness) ระดับวุฒิภาวะ หรือความสามารถที่จำเป็นในการประกอบพฤติกรรมเพื่อสนองตอบความต้องการ คนเราจะมีความพร้อมในแต่ละด้านที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้น พฤติกรรมของทุกคนจึงไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน และไม่สามารถจะประกอบพฤติกรรมได้ทุกรูปแบบ

๓. สถานการณ์ (Situation) คนเรายังจะประกอบพฤติกรรมที่ตนเองต้องการ เมื่อมีโอกาสหรือสถานการณ์นั้นๆเหมาะสมสำหรับการประกอบพฤติกรรม

๔. การแปลความหมาย (Interpretation) แม้จะมีโอกาสในการประกอบพฤติกรรมแล้ว คนเรายังมักจะประเมินสถานการณ์ หรือคิดพิจารณาก่อนที่จะทำพฤติกรรมนั้นๆลงไป เพื่อให้พฤติกรรมนั้นมีความเสี่ยงน้อยที่สุด และสามารถที่จะตอบสนองความต้องการของเขาได้มากที่สุด

๕. การตอบสนอง (Respond) หลังจากได้แปลความหมาย หรือได้ประเมินสถานการณ์แล้ว พฤติกรรมก็จะถูกกระทำ ตามวิธีการที่ได้เลือกในขั้นตอนของการแปลความหมาย

๖. ผลที่ได้รับ (Consequence) เมื่อประกอบพฤติกรรมไปแล้วผลที่ได้จากการกระทำนั้นๆ อาจจะตรงกับความต้องการ หรืออาจจะไม่ตรงกับความต้องการที่ตนเองได้คาดหวังไว้

๗. ปฏิกริยาต่อความผิดหวัง (Reaction to Threat) เมื่อคนเราไม่สามารถตอบสนองความต้องการของตนเองได้ก็จะประสบกับความผิดหวัง ซึ่งเมื่อเกิดความผิดหวังแล้วคนๆ นั้นก็อาจจะกลับไปแปลความหมายใหม่ เพื่อที่จะหาวิธีที่จะสนองความต้องการของตนเองใหม่

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า พฤติกรรมมนุษย์นั้นจะขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่างด้วยกันได้แก่ เป้าหมาย ความพร้อม สถานการณ์ การแปลความหมาย การตอบสนอง ผลลัพธ์ที่

ตามมา และปฏิกริยาต่อความผิดหวัง สิ่งต่างๆเหล่านี้ล้วนเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมต่างๆเกิดขึ้นทั้งสิ้น นับว่าเป็นเงื่อนไขที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมของมนุษย์นั่นเอง

สิ่งที่กำหนดพฤติกรรมมนุษย์

ซูดา จิตพิทักษ์ (๒๕๒๕: ๕๙-๖๖) ได้อธิบายว่าสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์มี ๒ ประเภท คือ

๑. ลักษณะนิสัยส่วนตัวของมนุษย์แต่ละคน ประกอบด้วย

๑.๑ ความเชื่อ หมายถึง การที่บุคคลคิดว่าการกระทำบางอย่างหรือปรากฏการณ์บางอย่าง หรือสิ่งของบางอย่าง หรือคุณสมบัติของสิ่งของ หรือของบุคคลบางอย่างมีอยู่จริง หรือเกิดขึ้นจริงๆ กล่าวโดยสรุปคือ การที่บุคคลหนึ่งคิดถึงอาจจะดีในแง่ข้อเท็จจริงได้ แต่ถ้าเขาคิดว่าความจริงเป็นเช่นนั้นแล้ว นั่นคือความเชื่อของเขา

๑.๒ ค่านิยม หมายถึง แนวความคิดทั้งที่เห็นได้อย่างชัดเจน และไม่เด่นชัดซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มหนึ่งเกี่ยวกับว่าอะไรเป็นสิ่งดี ซึ่งเป็นความคิดที่มีอิทธิพลให้บุคคลเลือกกระทำการอันใดอันหนึ่งที่มีอยู่หลายวิธี หรือเลือกเป้าหมายอันใดอันหนึ่งจากหลายๆอันที่มีอยู่

๑.๓ ทศนคติหรือเจตนาคติ ทศนคติเป็นแนวโน้มหรือขั้นเตรียมพร้อมของพฤติกรรม นักจิตวิทยาบางท่านเรียกว่า ทศนคติเป็นการตอบสนองสิ่งเร้าทางจิตใจ ซึ่งคล้ายกับการตอบสนองทางร่างกาย ต่างกันแต่ว่ายังไม่ได้ออกกำลังกายเท่านั้น (จิตยา สุวรรณชา, ๒๕๑๗: ๒๒๓) ทศนคติแม้จะเป็นผู้กำหนดทิศทางของพฤติกรรม แต่ทศนคติมิได้กำหนดเวลาที่ควรแสดงพฤติกรรม ทั้งยังมีได้กำหนดว่าควรแสดงพฤติกรรมมากน้อยเพียงใด สิ่งที่กำหนดเวลาและปริมาณของพฤติกรรมนั้นเรียกว่าแรงจูงใจ ดังนั้นทศนคติจึงเป็นผู้วางแนวหรือทิศทางให้แรงจูงใจ และแรงจูงใจเป็นผู้กำหนดพฤติกรรมอีกทอดหนึ่ง

๑.๔ บุคลิกภาพ เป็นสิ่งที่บอกว่าบุคคลจะปฏิบัติอย่างไรในสถานการณ์หนึ่งๆ การอธิบายว่าบุคลิกภาพได้มาอย่างไรนั้น จะต้องอาศัยทฤษฎีทางจิตวิทยา หรือทฤษฎีการเรียนรู้ มาอธิบายหลักของทฤษฎีนี้บ่งว่าคนหรือสัตว์ก็ตามถ้าพฤติกรรมใดนำมาซึ่งรางวัล สัตว์หรือคนสถานการณ์หนึ่งๆ การอธิบายว่าบุคลิกภาพได้มาได้อย่างไรนั้น จะมีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมแบบนั้นเมื่อมีโอกาส แต่ถ้าพฤติกรรมใดนำมาซึ่งการลงโทษ สัตว์หรือคนนั้นจะมีแนวโน้มที่จะไม่ทำเช่นนั้นอีก

๒. กระบวนการอื่นๆ ทางสังคมซึ่งไม่เกี่ยวกับลักษณะนิสัยส่วนตัวของมนุษย์ สามารถแบ่งเป็น

ประเด็นได้ ดังนี้

๒.๑ สิ่งกระตุ้นพฤติกรรม (Stimulus Object) และความเข้มข้นของสิ่งกระตุ้นพฤติกรรม (Strength of Stimulus Object) พฤติกรรมจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่มีสิ่งกระตุ้นพฤติกรรม สิ่งกระตุ้นพฤติกรรมนั้นเป็นอะไรก็ได้ เช่น อาหาร เสียงปืน คำสบประมาท ฯลฯ

๒.๒ สถานการณ์ (Situation) หมายถึง สิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นบุคคล และไม่ใช่มนุษย์ ซึ่งอยู่ในสถานะที่บุคคลกำลังจะมีพฤติกรรม

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีพฤติกรรม ได้แก่ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ (Theory of Learning)

ทฤษฎีของธอร์นไดคหรือทฤษฎีการเชื่อมโยงของธอร์นไดค (Connectionism Theory) กลาวว่า ทฤษฎีการเรียนรู้ของธอร์นไดค Thorndike (๑๘๗๔-๑๙๔๕) อ้างถึงใน ทิศนำแชนมณี, ๒๕๔๕: ๕๑-๕๒) เชื่อว่าการเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเรากับการตอบสนอง ซึ่งมีหลายรูปแบบ บุคคลจะมีการลองผิดลองถูก (Trial and Error) ปรับเปรียบไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะพบรูปแบบการตอบสนองที่สามารถให้ผลที่พึงพอใจมากที่สุดเมื่อเกิดการเรียนรู้แล้ว บุคคลจะใช้รูปแบบการตอบสนองที่เหมาะสมเพียงรูปแบบเดียวและจะพยายามใช้รูปแบบนั้นเชื่อมโยงกับสิ่งเร้าในการเรียนรู้ต่อไปเรื่อย ๆ

กฎการเรียนรู้ของธอร์นไดคสรุปได้ดังนี้

๑. กฎแห่งการพร้อม (Law of Readiness) การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีถ้าผู้เรียนมีความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ

๒. กฎแห่งการฝึกหัด (Law of Exercise) การฝึกหัดหรือกระทำบ่อย ๆ ด้วยความเข้าใจจะทำให้การเรียนรู้มั่นคงถาวรถ้าไม่ได้ออกทำซ้ำบ่อย ๆ การเรียนรู้จะไม่คงทนถาวร และในที่สุดอาจลืมได้

๓. กฎแห่งการใช้ (Law of Use and Disuse) การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเรากับการตอบสนองความมั่นคงของการเรียนรู้จะเกิดขึ้น หากได้มีการนำไปใช้บ่อย ๆ หากไม่มีการนำไปใช้อาจมีการลืมเกิดขึ้นได้ กฎแห่งผลที่พึงพอใจ (Law of Effect) เมื่อบุคคลได้รับผลที่พึงพอใจย่อมอยากจะทำเรียนรู้ต่อไป แต่ถ้าได้รับผลที่ไม่พึงพอใจจะไม่อยากเรียนรู้อีก การรับผลที่พึงพอใจจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้

หลักการจัดการศึกษา / การสอน

๑. การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนแบบลองผิดลองถูกบ้าง (เมื่อพิจารณาแล้วไม่ถึงกับเสียเวลามากเกินไปและไม่เป็นอันตราย) จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในวิธีการแก้ปัญหาจดจำการเรียนรู้ได้ดีและเกิดความภาคภูมิใจในการทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง

๒. การสำรวจความพร้อม หรือการสร้างความพร้อมของผู้เรียนเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องกระทำก่อนการสอนบทเรียน เช่น การสร้างบรรยากาศให้ผู้เรียนเกิดความอยากเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น ความรู้เดิมมาสู่ความรู้ใหม่ การสำรวจความรู้พื้นฐาน เพื่อดูว่าผู้เรียนมีความพร้อมที่จะเรียนบทเรียนต่อไปหรือไม่

๓. หากต้องการให้ผู้เรียนมีทักษะในเรื่องใดจะต้องช่วยให้เขาเกิดความเข้าใจในเรื่องนั้นอย่างแท้จริงแล้วให้ฝึกฝนโดยกระทำสิ่งนั้นบ่อย ๆ แต่ควรระวังอย่าให้ถึงกับซ้ำซาก จะทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่าย

๔. เมื่อผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แล้วควรให้ผู้เรียนฝึก นำการเรียนรู้ไปใช้บ่อย ๆ

๕. การให้ผู้เรียนได้รับผลที่ตนพึงพอใจจะช่วยให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จ การศึกษาวาสิ่งใดเป็นสิ่งเร้า หรือรางวัลที่ผู้เรียนพึงพอใจจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

ทฤษฎีการเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างพฤติกรรมของมนุษย์ หากบุคคลมีการเรียนรู้ที่ถูกต้อง ฝึกฝน ปฏิบัติสิ่งนั้นจนเกิดความเคยชิน บุคคลจะมีพฤติกรรมที่ประพฤติปฏิบัติจนไม่รู้สึกรู้ว่าตนเองถูกบังคับและเป็นพฤติกรรมความเคยชินในการปฏิบัติสิ่งที่ถูกต้องต่อไป

กล่าวโดยสรุปพฤติกรรมหมายถึง การกระทำหรือการตอบสนองของแต่ละบุคคล ที่แสดงออก

มาจากความรู้ ความเข้าใจ ความเชื่อ เป็นการกระทำที่เกิดจากการสังมองค์ความรู้ ทักษะ หรือสิ่งเร้าจากสถานการณ์ต่างๆ โดยสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ได้แก่ ลักษณะนิสัยส่วนตัวของมนุษย์แต่ละคน และกระบวนการอื่นๆ ทางสังคม หากต้องการสร้างพฤติกรรมของมนุษย์ควรมีกระบวนการบริหารจัดการที่ชัดเจนเพื่อให้พฤติกรรมการบริหารจัดการชยะเกิดประสิทธิภาพ และช่วยลดปัญหาการจัดการชยะต่อไปในอนาคตได้

๒. แนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการเป็นกระบวนการที่ทำให้กิจกรรมต่าง ๆ สำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลโดยอาศัยคนและทรัพยากรที่มีในองค์การ การเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบันส่งผลให้องค์การต้องปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการให้ทันต่อสถานการณ์ผู้บริหารจะต้องใช้ทักษะและประสบการณ์ในการวางแผน กำหนดเป้าหมาย วางกลยุทธ์เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายต่อไป

ความหมายของการบริหารจัดการ

ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ (๒๕๔๕, น. ๑๘ - ๑๙) ได้ให้ความหมายของคำว่า “การบริหาร” และ “การจัดการ” ได้ดังนี้

๑. คำว่า การบริหาร (Administration) จะใช้ในการบริหารระดับสูง โดยเน้นที่การกำหนดนโยบายที่สำคัญและการกำหนดแผนของผู้บริหารระดับสูงเป็นค่านิยมใช้ในการบริหารรัฐกิจ (Public Administration) หรือใช้ในหน่วยงานราชการ และคำว่า “ผู้บริหาร” (Administrator) จะหมายถึงผู้บริหารที่ทำงานอยู่ในองค์กรของรัฐ หรือองค์กรที่ไม่มุ่งหวังกำไร การบริหาร คือ กลุ่มของกิจกรรม ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การสั่งการ (Leading/Directing) หรือการอำนวยการ และการควบคุม (Controlling) ซึ่งจะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับทรัพยากรขององค์กร (๖ M’s) เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์และด้วยจุดมุ่งหมายสำคัญในการบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลครบถ้วน

๒. คำว่า “การจัดการ” (Management) จะเน้นการปฏิบัติการให้เป็นไปตามนโยบาย (แผนที่วางไว้) ซึ่งนิยมใช้ในการจัดการธุรกิจ (Business management) ส่วนคำว่า “ผู้จัดการ” (Manager) จะหมายถึง บุคคลในองค์กรซึ่งทำหน้าที่รับผิดชอบต่อกิจกรรมในการบริหารทรัพยากรและกิจการงานอื่น ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ขององค์กร

การบริหาร หมายถึง กระบวนการสร้างประสิทธิภาพ และประสิทธิผลโดยอาศัยทรัพยากรต่าง ๆ ผ่านหน้าที่ทางการบริหารต่าง ๆ ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การนำ และการควบคุม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ (กรกนก ทิพรส, ๒๕๔๓, น. ๓๒)

พัชสิรี ชมพูคำ. (๒๕๕๒) ได้กล่าวว่า การบริหาร เป็นการดำเนินการในการวางแผน ตัดสินใจ การจัดองค์การ การนำ และการควบคุมทรัพยากรพื้นฐานขององค์การ อันได้แก่ ทรัพยากรการเงิน สินทรัพย์ถาวร ข้อมูลและทรัพยากรมนุษย์ เพื่อจะช่วยให้้องค์กรบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

สมคิด บางไม้. (๒๕๕๓) ได้กล่าวว่า การบริหาร คือ ศิลปะในการใช้คน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ขององค์กรและนอกองค์กร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนความแตกต่างของคำว่าบริหารและการจัดการมีวิธีนำไปใช้แยกกัน ดังนี้

ในทางธุรกิจ มีแนวคิดว่าการบริหาร คือ การกำหนดนโยบายและแผน ส่วนการจัดการ คือ การนำนโยบายและแผนไปปฏิบัติ (สมคิด บางไม้, ๒๕๕๓)

การจัดการ หมายถึง การบริหารงานใด ๆ ขององค์กรที่ต้องการหาทำไร โดยผู้บริหารจะต้องทำให้องค์กรบรรลุเป้าหมายเพื่อให้ตนเองอยู่รอดในองค์กรได้ คำว่า Management จึงมักใช้ในองค์กรธุรกิจหรือองค์กรที่มุ่งผลกำไรจากการดำเนินงานโดยตรง ส่วน Administration หมายถึง การบริหารงานระดับสูงระดับกำหนดนโยบาย การวางแผน

การจัดการ หมายถึง ภารกิจของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือหลายคนซึ่งเรียกว่า ผู้บริหารที่เข้ามาทำหน้าที่ประสานให้การทำงานของบุคลากร ที่ต่างฝ่ายต่างทำและไม่อาจประสบผลสำเร็จจากการแยกกันทำให้สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ด้วยดี (ธงชัย สันติวงษ์, ๒๕๔๓, น. ๑)

การจัดการ หมายถึง กระบวนการที่นำองค์การไปสู่เป้าหมายด้วยการทำงานกับบุคคลและทรัพยากรอื่น ๆ ขององค์การ (ศิริวรรณ เสรีรัตน์, ๒๕๕๐, น. ๑๐)

การจัดการ หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายขององค์การโดยอาศัยบุคลากรและทรัพยากรทางการบริหารหากพิจารณาในมุมกว้างแล้วจะพบว่า การจัดการประกอบด้วยคุณลักษณะ ๓ ประการ ดังนี้

๑. เป็นกระบวนการของการดำเนินกิจกรรมที่ต่อเนื่องและสัมพันธ์กัน
๒. เน้นที่การบรรลุเป้าหมายขององค์การ
๓. การทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายโดยผสมผสานบุคลากรและทรัพยากรทางการบริหารเข้าด้วยกัน (เนตรพัฒนา ยาวีราช, ๒๕๕๖, น. ๒)

Griffin (๑๙๙๗, P. ๔) กล่าวว่า การบริหารจัดการ หมายถึง ชุดของหน้าที่ต่าง ๆ ที่กำหนดทิศทางในการใช้ทรัพยากรทั้งหลายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายขององค์กร การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ หมายถึง การใช้ทรัพยากรได้อย่างเฉลียวฉลาดและคุ้มค่า การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพนั้น หมายถึง การตัดสินใจได้อย่างถูกต้องและมีการปฏิบัติการสำเร็จตามแผนที่กำหนดไว้ ดังนั้นผลสำเร็จของการบริหารจัดการจึงจำเป็นต้องมีทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผลควบคู่กัน

Certo (๒๐๐๐, P. ๕๕๕) อธิบายว่า การบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการของการมุ่งสู่เป้าหมายขององค์กรจากการทำงานร่วมกัน โดยใช้บุคลากรและทรัพยากรอื่น ๆ หรือเป็นกระบวนการออกแบบและรักษาสภาพแวดล้อมที่บุคคลทำงานร่วมกันในกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากแนวคิดความหมายการบริหารและการจัดการดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การบริหารจัดการเป็นกระบวนการของกิจกรรมที่ต่อเนื่องและประสานงานกันภายในกลุ่ม ในการวางแผน สั่งการ การนำ และการควบคุม เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของกลุ่มที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

หน้าที่ของการบริหารจัดการ

สาคร สุขศรีวงศ์ (๒๕๕๐, น. ๒๖) หน้าที่ของการจัดการธุรกิจมี ๔ ขั้นตอน ดังนี้

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดพันธกิจ (Mission) เป้าหมาย (Goals) และแผนงาน (Plans) เพื่อให้องค์กรปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามที่ประสงค์กระบวนการวางแผนจึงประกอบด้วยขั้นตอนหลัก ๓ ประการ ได้แก่ การกำหนดพันธกิจ กิจการ กำหนดเป้าหมายและการกำหนดแผนงาน

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การออกแบบงาน การจัดแผนงาน การจัดแบ่งอำนาจหน้าที่และการประสานงานระหว่างบุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ ในองค์กร เพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินงานได้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ การจัดองค์การจึงเป็นกระบวนการที่ประกอบด้วย ขั้นตอนหลัก ๔ ประการ ได้แก่ การออกแบบงาน (Job Design) การออกแบบโครงสร้างองค์กร (Organizational Structure Design) การแบ่งอำนาจหน้าที่ (Authority Allocation) และการประสานงาน (Coordination)

๓. การชี้นำ (Leading) หมายถึง การใช้ภาวะผู้นำของผู้บริหารร่วมกับการจูงใจในการทำให้สมาชิกขององค์กรทำงานของตนเองอย่างเต็มที่เพื่อให้องค์กรได้รับผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้การชี้นำประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก ๒ ส่วน ได้แก่ ภาวะผู้นำและการจูงใจ

๔. การควบคุม (Controlling) หมายถึง การติดตามตรวจสอบการทำงานในส่วนต่าง ๆ ขององค์กรเพื่อให้ผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นเป็นไปตามมาตรฐานหรือเป้าหมายที่กำหนดเริ่มตั้งแต่การกำหนดขอบเขตและสิ่งที่ต้องการควบคุม การกำหนดมาตรฐาน/เป้าหมาย การวัดผล การเปรียบเทียบผลกับมาตรฐาน/เป้าหมาย มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนากระบวนการควบคุมในขั้นตอนต่าง ๆ ต่อไป

ตุลา มหาพสุธานนท์ (๒๕๕๔, น. ๔๘ - ๔๙) กล่าวว่า หน้าที่ทางการบริหาร (Functions of Management) เป็นหน้าที่พื้นฐานที่ผู้บริหารในแต่ละองค์การต้องปฏิบัติประกอบไปด้วยการวางแผน การจัดองค์การ การชี้นำ การควบคุมโดย

๑. การวางแผน (Planning) จะเกี่ยวพันอยู่กับการกำหนดเป้าหมายขององค์กร การกำหนดยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ในการปฏิบัติงานให้บรรลุตามเป้าหมายขององค์กรตั้งไว้รวมทั้งการพยายามพัฒนาแผนงานต่าง ๆ เป็นลำดับขั้น (Hierarchy of Plans) เพื่อให้สามารถบูรณาการกิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นหนึ่งเดียวกัน (ออกมาในรูปของเป้าหมาย องค์กรนโยบาย ภารกิจ กิจกรรม ลดหลั่นกันลงไป)

๒. การจัดองค์การ (Organizing) เป็นเรื่องของผู้บริหารที่ต้องรับผิดชอบในการออกแบบโครงสร้างขององค์กร นั่นคือการกำหนดว่างานอะไรบ้างที่ต้องกระทำ, ใครเป็นผู้ปฏิบัติ, จะร่วมงานเป็นกลุ่มเดียวกันได้หรือไม่, ใครควรขึ้นต่อใครรายงานต่อใครตลอดจนการกำหนดระดับของการตัดสินใจ เป็นต้น

๓. การชี้นำ (Leading) เป็นภารกิจทางด้านการจัดการในการประสานงานและอำนวยความสะดวกให้กับสมาชิกในองค์กรในการชักจูงหรือโน้มน้าวใจตลอดจนการกระตุ้นให้ผู้บังคับบัญชาแสดงพฤติกรรมที่ต้องการ, การดูแลสั่งการในกิจกรรมของผู้อื่น, การเลือกช่องทางการติดต่อสื่อสารที่ให้ประสิทธิผลสูงสุดรวมทั้งการพยายามแก้ไขความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในองค์กรที่มักเรียกกันว่า “การบริหารความขัดแย้ง” (Conflict Management) และหน้าที่การบริหาร

๔. การควบคุม (Controlling) จะเริ่มดำเนินการปฏิบัติต่อเมื่อเป้าหมายต่าง ๆ ขององค์กรถูกกำหนดขึ้นก่อนแล้ว ในขณะที่การทำงานเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายดังกล่าวอาจเกิดข้อผิดพลาดขึ้นได้

หน้าที่ของการบริหารจัดการ (The Management Process : Management Functions)

หน้าที่พื้นฐานทางการจัดการ ประกอบด้วย กระบวนการจัดการดังต่อไปนี้

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การเลือกวิธีการทำงานเพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายขององค์กรและกำหนดว่าจะทำงานนั้นอย่างไร การวางแผนเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จขององค์กรในอนาคตอันใกล้ในระยะสั้น (Short term) และระยะเวลายาว (Long - term)

๒. การจัดองค์กร (Organization) หมายถึง การนำเอาแผนงานที่กำหนดไว้มากำหนดหน้าที่สำหรับบุคลากรหรือกลุ่มบุคคลที่จะปฏิบัติภายในองค์กร เป็นการเริ่มต้นของกลไกในการนำแผนงานไปสู่การปฏิบัติ บุคลากรในองค์กรได้รับการมอบหมายงานที่จะนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายโดยงานของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มต่างประสานสอดคล้องกันสู่ความสำเร็จขององค์กร

๓. การนำ (Leading) เกี่ยวข้องกับการจูงใจ ภาวะผู้นำ และการสื่อสารระหว่างบุคคลในองค์กรเพื่อช่วยให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ตามต้องการวัตถุประสงค์ของการนำ คือ การเพิ่มผลผลิตขององค์กรโดยผ่านแนวคิดทางด้านการให้ความสำคัญกับคน (Human - oriented work situations)

๔. การควบคุม (Controlling) หมายถึง หน้าที่ทางการจัดการสำหรับผู้บริหารในการรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้เป็นมาตรฐานวัดผลการทำงานในองค์กร รวมทั้งการวัดผลการทำงานในปัจจุบันเพื่อให้มีมาตรฐาน เช่น มาตรฐานการดำเนินการ มาตรฐานด้านคุณภาพ มีการเปรียบเทียบกับผลงานที่ทำได้เพื่อปรับปรุงแก้ไขผลการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ลดการสูญเสียสิ้นเปลืองเป็นไปตามวัตถุประสงค์ขององค์กร (เนตร์พัฒนา ยาวีราช, ๒๕๕๖, น. ๓)

จากการศึกษาหน้าที่ของการบริหารจัดการ หรือ กระบวนการของการบริหารจัดการ ประกอบด้วยหน้าที่หลัก คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การชี้นำ (Leading) และการควบคุม (Controlling) เป็นหน้าที่ที่สำคัญของผู้บริหารต้องปฏิบัติซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ คือ บรรลุเป้าหมายผลสำเร็จต่าง ๆ

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ

การจัดการหรือการบริหารจัดการต่าง ๆ จำเป็นต้องมีทรัพยากรอันเป็น ปัจจัยพื้นฐานทางการจัดการ โดยทั่วไปทรัพยากรที่เป็นปัจจัยสำคัญของการจัดการมีอยู่ ๔ ประการ คือ คน (Men) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) ความรู้ด้านการจัดการ (Management) ซึ่งปัจจัยในการบริหารทั้ง ๔ ประการเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการจัดการเพราะประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของการจัดการขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ และคุณภาพของปัจจัยดังกล่าว (สมคิด บางโม, ๒๕๕๖, น. ๖๑)

ทฤษฎีการจัดการ (เริ่มยุคใหม่) ของดริคเกอร์ (Drucker, ๒๐๐๕) เสนอเป็นหลักการว่า กระบวนการจัดการ ประกอบด้วย

๑. การวางแผน (Planning) เป็นการกำหนดหน้าที่การทำงานที่ต้องปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรโดยกำหนดว่าจะดำเนินการอย่างไรและดำเนินการเมื่อไร เพื่อให้ความสำเร็จตามแผนที่วางไว้การวางแผนต้องควบคุมทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

๒. การจัดองค์การ (Organizing) เป็นการมอบหมายงานให้บุคคลในแผนกหรือฝ่ายได้ปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามแผนที่วางไว้ เมื่อแผนกหรือฝ่ายประสบความสำเร็จก็จะทำให้องค์การประสบความสำเร็จไปด้วย

๓. การนำ (Leading) เป็นการจูงใจ การชักนำ การกระตุ้นและชี้ทิศทางให้ดำเนินไปสู่เป้าหมาย โดยการเพิ่มผลผลิตและเน้นมนุษยสัมพันธ์ทำให้เกิดระดับผลผลิตในระยะยาวที่สูงกว่าภาวะงานเพราะคนมักไม่ค่อยชอบภาวะงาน

๔. การควบคุม (Controlling) เป็นภาระหน้าที่ของผู้บริหาร ที่จะต้อง ๑) รวบรวมข้อมูลเพื่อประเมินผลการดำเนินงาน ๒) เปรียบเทียบผลงานปัจจุบันกับเกณฑ์มาตรฐานที่ตั้งไว้ ๓) ทำการตัดสินใจไปตามเกณฑ์หรือไม่ (“ทฤษฎีการจัดการ”, ม.ป.ป.)

การวางแผน (Planning)

ความหมายของการวางแผน หมายถึง กระบวนการในการกำหนดเป้าหมายไว้ในอนาคต ใช้ทรัพยากรและการปฏิบัติงานที่จะให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งการวางแผน จะเป็นขั้นตอนแรกสุดของหน้าที่การจัดการเป็นกระบวนการพื้นฐานในการกำหนดเป้าหมาย และการจัดวางวิธีการเพื่อดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย (สมคิด บางโม, ๒๕๔๖, น. ๘๐)

การวางแผน หมายถึง การกำหนดวิธีการกระทำ (แผนงาน) ไว้เป็น การล่วงหน้าเพื่อผลสำเร็จที่ต้องการ (ธงชัย สันติวงษ์, ๒๕๔๓, น. ๓๖)

การวางแผนเป็นการเลือกกลยุทธ์จากวิธีการทำงานที่เป็นไปได้เองขององค์กรทุกส่วนทุกระดับ การวางแผนจะพิจารณาเลือกกิจกรรมที่จะกระทำในอนาคต กำหนดวิธีการที่จะปฏิบัติไว้เป็นการล่วงหน้า การวางแผนจะเป็นการวางแผนวันนี้ บนพื้นฐานสมมุติฐานเกี่ยวกับสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต ค้นหาเป้าหมายและการกระทำในอนาคตรวมทั้งแก้ปัญหาปัจจุบัน เพื่อป้องกันปัญหาในอนาคตที่คาดว่าจะเกิดขึ้น (อัจฉรา สังสุวรรณ, ๒๕๔๐, น. ๒๒)

ความสำคัญของการวางแผน

องค์กรทางธุรกิจจะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายได้หากมีการวางแผนไว้เป็นอย่างดี เช่น กำหนดนโยบายในการดำเนินงาน กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของบุคลากร และการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็นในการดำเนินงานซึ่งการวางแผนจะช่วยอำนวยความสะดวกแก่การประกอบธุรกิจ (สมคิด บางโม, ๒๕๔๖, น. ๘๑) ดังนี้

๑. ช่วยลดการทำงานตามยถากรรม
๒. ช่วยให้การงานประสานสัมพันธ์กัน รวมทั้งลดการทำงานซ้ำซ้อน
๓. การปฏิบัติงานตามแผนงานย่อย่อก่อให้เกิดการประหยัดทั้งเงินทุน และเวลา
๔. ช่วยให้การตรวจสอบ และการควบคุมงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
๕. ช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่การทำงานของผู้บริหารให้ลดน้อยลง
๖. ช่วยให้ผู้บริหารมีความเชื่อมั่นในการบริหารมากขึ้น
๗. ช่วยให้ผู้บริหารสามารถตรวจสอบความสำเร็จของเป้าหมายได้

๘. แผนที่ดีจะสามารถระดมกำลังคน และทรัพยากรต่าง ๆ ขององค์กร มาใช้อย่างทั่วถึง

ลักษณะการวางแผนที่ดี

ลักษณะของแผนที่ดี ประกอบด้วย มีลักษณะที่ประหยัดเปี่ยมด้วยประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผลในการบรรลุเป้าหมายขององค์กรได้อย่างประหยัดในการใช้ ทรัพยากรที่สุด และวางอยู่บนพื้นฐานการตอบสนองความต้องการของลูกค้าทั้งในด้านการผลิต และการบริการโดยต้องยึดถือความพึงพอใจของลูกค้าและเป็นที่เกิดจากบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับ องค์กรมีส่วนร่วมในการวางแผน กำหนดทิศทางที่ควรจะเป็นได้อย่างถูกต้องโดยสามารถดำเนินการ และปฏิบัติได้จริงและสามารถปรับตัวหรือมีความยืดหยุ่นให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่อาจมีอิทธิพล ต่อการปฏิบัติงานขององค์กรได้ (ตุลา มหาสุธานนท์, ๒๕๔๕, น. ๙๕ - ๙๖)

กล่าวโดยสรุปการวางแผน ถือกระบวนการที่สำคัญที่สุดของการจัดการ เนื่องจากเป็นการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติ รวมถึงการจัดการทรัพยากรขององค์กรเป็นภารกิจที่ผู้บริหารต้องรับผิดชอบในการพิจารณากำหนดวิธีทางที่จะปฏิบัติไว้ล่วงหน้า

การจัดองค์กร (Organizing)

การจัดองค์กร หมายถึง การจัดระเบียบกิจกรรมให้เป็นกลุ่มก้อน เข้ารูป และการมอบหมายงานให้คนปฏิบัติเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของงานที่ตั้งไว้ ซึ่งเป็นการจัดระเบียบความรับผิดชอบต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อให้ทุกคนทุกฝ่ายต่างทราบว่าใครต้องอะไรและใครหรือกิจกรรมใดต้องสัมพันธ์กับฝ่ายใดบ้าง (ธงชัย สันติวงศ์, ๒๕๔๓, น. ๖๓)

การจัดองค์กร หมายถึง การตัดสินใจเลือกวิธีการในการจัดแบ่งกลุ่มกิจกรรมและทรัพยากรต่าง ๆ ขององค์กรออกเป็นหมวดหมู่อย่างเป็นระเบียบเพื่อจัดให้การประสานงานระหว่างกลุ่มกิจกรรม และกลุ่มบุคคลต่าง ๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลโดยเมื่อมีการแบ่งงานที่ทำออกเป็นส่วน ๆ และหมวดหมู่ในลักษณะของการผสมผสานกลมกลืนกันของกลุ่มกิจกรรม และกลุ่มบุคคลแล้ว จึงกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกลุ่มและแผนงานเหล่านั้นเพื่อให้การจัดสรรและเคลื่อนย้ายทรัพยากรที่จำเป็นในองค์กรอย่างเหมาะสม (ตุลา มหาสุธานนท์, ๒๕๔๕, น. ๑๓๗)

ความสำคัญของการจัดองค์กร

ความสำคัญของการจัดองค์กร ทำให้ผู้ปฏิบัติงานรับรู้ขอบเขตงาน ของตนตลอดจนอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ ขจัดการทำงานที่ซ้ำซ้อน ทำให้เกิดการประหยัด การมอบหมายงานเป็นไปตามสายการบังคับบัญชา ทำให้การควบคุมง่ายขึ้น (กรกนก ทิพรส, ๒๕๔๕, น. ๑๑๖) ทั้งนี้องค์กรเป็นที่รวมของคน ทรัพยากรอื่น ๆ ที่จำเป็นในการปฏิบัติงานโดยมีผู้บังคับบัญชาเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ ซึ่งการจัดองค์กรที่ดีก่อให้เกิดประโยชน์ (กรกนก ทิพรส, ๒๕๔๕, น. ๙๕ - ๙๖)

๑. ประโยชน์ต่อองค์กรการจัดการที่ดี และเหมาะสมจะทำให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ และมีความเจริญก้าวหน้า

๒. ทำให้ผู้ปฏิบัติงานรู้ขอบเขตงานของตน ตลอดจนอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบ

๓. เป็นการขจัดความซ้ำซ้อนในการทำงาน ซึ่งจะก่อให้เกิดการประหยัดต้นทุน

๔. องค์การสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

๕. การมอบหมายงานจะทำได้ง่ายตามสายบังคับบัญชา และทำให้สามารถควบคุมการทำงานได้ง่าย

กระบวนการจัดองค์การ (The Organizing Process) มีขั้นตอนดังนี้

๑. การมุ่งตามวัตถุประสงค์องค์การ วัตถุประสงค์องค์การเป็นสิ่งสำคัญเนื่องจากเป็นผลสำเร็จที่ต้องการในอนาคต ดังนั้น ในกระบวนการจัดการองค์การขั้นตอนแรกต้องมุ่งตรงไปที่วัตถุประสงค์ขององค์การว่าเป็นอย่างไร จะกำหนดโครงสร้างจัดแบ่งงาน จัดสรรทรัพยากรหรือจัดผู้ปฏิบัติงานอย่างไร จึงจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การได้

๒. การแยกประเภทงานออกเป็นหมวดหมู่ และการกำหนดความสัมพันธ์ เป็นการพิจารณาแยกประเภทของงานออกเป็นหมวดหมู่โดยอาศัยหน้าที่หลักขององค์การและความชำนาญเฉพาะด้านหากพิจารณาตามหน้าที่หลักขององค์การก็สามารถแยกแยะงานออกเป็นหน่วยย่อย งานที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันก็จะจัดเป็นกลุ่มงาน พร้อมทั้งกำหนดความสัมพันธ์ เพื่อให้แต่ละหน่วยได้ทราบถึงความสัมพันธ์ที่การประสานและการติดต่อสื่อสารที่จะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานร่วมกัน

๓. การมอบหมายงานการกำหนดอำนาจหน้าที่ และการจัดสรรทรัพยากรตามความจำเป็นซึ่งเป็นขั้นตอนที่ฝ่ายบริหารจะต้องทำการพิจารณาให้เหมาะสมว่างานประเภทต่าง ๆ ที่ได้แยกไว้แล้วใครจะเป็นผู้รับผิดชอบ ผู้รับผิดชอบจะมีอำนาจในการตัดสินใจในขอบเขตแค่ไหนจะต้องกำหนดให้ชัดเจน และควรจัดสรรทรัพยากรให้พอเพียงสำหรับ การปฏิบัติงานนั้น ๆ เพื่อให้องค์การบรรลุวัตถุประสงค์

๔. การประเมินผลการปฏิบัติงานทุกอย่างต้องมีการประเมินผล เพื่อให้ทราบว่าสิ่งที่กระทำไปนั้นผลลัพธ์เป็นอย่างไร ตรงตามที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผล กระบวนการจัดการองค์การก็เช่นเดียวกันที่ฝ่ายบริหารจะต้องกำหนดวิธีการประเมินผล เพื่อให้ทราบว่าขั้นตอนต่าง ๆ ใน การปฏิบัติงานมีข้อบกพร่องหรือมีปัญหาประการใด เมื่อรวบรวมข้อมูลได้แล้วจึง นำไปสู่การพิจารณาแก้ไขปรับปรุงและนำไปปฏิบัติต่อไป (กรรณก ทิพรส, ๒๕๔๕, น. ๙๖)

กล่าวโดยสรุปการจัดองค์การ เป็นภาระหน้าที่ของผู้บริหารในการดำเนินงานตั้งแต่กระบวนการกำหนดวัตถุประสงค์ในการปฏิบัติงาน แยกประเภทของงาน กำหนดความสัมพันธ์ ตลอดจนมอบหมายอำนาจหน้าที่ และจัดสรรทรัพยากรตามความจำเป็น และการประเมินผลการปฏิบัติงานทุกอย่าง เพื่อติดตามและประเมินว่าการดำเนินงานที่ผ่านมาสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่

การนำ (Leading)

การนำ หมายถึง การใช้ภาวะผู้นำของผู้บริหารร่วมกับการจูงใจในการทำให้สมาชิกขององค์กรทำงานของตนเองอย่างเต็มที่เพื่อให้องค์กรได้รับผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ การขึ้นนำประกอบด้วยองค์ประกอบ ๒ ส่วน ได้แก่ ภาวะผู้นำและการจูงใจ (สาคร สุขศรีวงศ์, ๒๕๕๐, น. ๒๖)

การนำ เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดำเนินงานการชักนำจะเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรบุคคลให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลกิจกรรมที่สำคัญ

ประกอบด้วย การจูงใจบุคคลากร การติดต่อสื่อสาร การสั่งการ การสร้างขวัญกำลังใจ และการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในองค์กร (Dessler, ๑๙๙๘, P. ๖๗๙)

การนำ เป็นการโน้มน้าวจิตใจ สร้างอิทธิพลเหนือความรู้สึกและการทำของบุคคลอื่น ทำให้เกิดความเชื่อถือและยอมตาม ดังนั้น จึงต้องอาศัยการนำที่ดี หากปราศจากการนำที่ดีแล้ว กระบวนการจัดการก็มิอาจประสบผลสำเร็จได้

กล่าวโดยสรุป การนำ (Leading) หมายถึง การกระทำที่ผู้บริหารใช้ภาวะผู้นำ ในการชักจูงและส่งเสริมรวมถึงการสร้างกำลังใจและการแก้ไขความขัดแย้งภายในองค์กร เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุจุดหมายขององค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

การควบคุม (Controlling)

การควบคุม หมายถึง กระบวนการของการวัดผลการปฏิบัติงาน เพื่อให้แน่ใจว่าผลลัพธ์เป็นไปตามที่กำหนดได้ จุดมุ่งหมายของการควบคุมมุ่งตรงไปที่ความสำเร็จตามแผนที่ได้กำหนดไว้ (กรกนก ทิพรส, ๒๕๔๕, น. ๑๙๑)

การควบคุม หมายถึง การตรวจสอบการปฏิบัติงานว่าเป็นไปตาม แผนที่ย่างไว้ และได้มาตรฐานที่กำหนดได้หรือเปล่า และแนะนำปรับปรุงการปฏิบัติการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแผน และมาตรฐานที่กำหนดไว้ (สมคิด บางโม, ๒๕๔๖, น. ๑๙๘)

การควบคุม หมายถึง กลไกต่าง ๆ ซึ่งใช้เพื่อติดตามการปฏิบัติ และผลผลิตภายในขอบเขตที่มีการพิจารณาไว้ (ศิริวรรณ เสรีรัตน์, ๒๕๕๐, น. ๒๒๐)

การควบคุม หมายถึง การติดตามตรวจสอบการทำงานในส่วนต่าง ๆ ขององค์กร เพื่อให้ผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นเป็นไปตามมาตรฐานหรือเป้าหมายที่กำหนดเริ่มตั้งแต่การกำหนดขอบเขตและสิ่งที่ต้องการควบคุม การกำหนดมาตรฐาน/เป้าหมาย การวัดผล การเปรียบเทียบผลกับมาตรฐาน/เป้าหมาย มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนากระบวนการควบคุมในขั้นตอนต่าง ๆ ต่อไป (สาคร สุขศรีวงศ์, ๒๕๕๐, น. ๒๖)

จากข้างต้นกล่าวได้ว่า การควบคุม เป็นกระบวนการที่ผู้บริหารใช้กำกับให้การทำงานในส่วนต่าง ๆ ให้เป็นไปตามแผนเพื่อจะป้องกันมิให้เกิดความเสียหาย หรือเป็นไปตามมาตรฐานหรือเป้าหมายที่กำหนด

กล่าวโดยสรุปกระบวนการบริหาร ประกอบด้วยขั้นตอน การวางแผน การจัดองค์การ การเป็นผู้นำ และการควบคุม ดังนั้นในแนวคิดการจัดการขยะในครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงนำกระบวนการบริหารจัดการดังกล่าวมาใช้เป็นแนวคิดในการศึกษาการจัดการการคัดแยกขยะของประชาชนในเขตพื้นที่จังหวัดน่าน

๓. แนวคิดการจัดการขยะ

ความหมายของขยะมูลฝอย

ขยะหรือขยะมูลฝอย (Refuse or Solid Waste) หมายถึง ของเสียที่อยู่ในรูปของแข็ง ซึ่งอาจจะมี ความชื้นปะปนมาด้วยจำนวนหนึ่ง ขยะที่เกิดขึ้นจากอาคารที่พักอาศัย สถานที่ทำการ โรงงานอุตสาหกรรม หรือ ตลาดสดก็ตามจะมีปริมาณและลักษณะแตกต่างกันออกไป โดยปกติแล้ว

วัตถุต่างๆ ที่ถูกทิ้งมาในรูปของขยะนั้น จะมีทั้งอินทรีย์และอนินทรีย์สาร สารวัตถุต่าง ๆ เหล่านี้บางชิ้นสลายได้ด้วยจุลินทรีย์ในเวลาอันรวดเร็ว โดยเฉพาะพวก เศษอาหาร เศษพืชผัก แต่บางชนิดก็สามารถย่อยสลายได้เลย เช่น พลาสติก เศษแก้ว เป็นต้น ขยะหรือมูลฝอย (Solid waste) คือ เศษกระดาษ เศษผ้า เศษอาหาร เศษสินค้า เศษวัตถุ ถุงพลาสติก ภาชนะที่ใส่อาหาร ถัง ถังน้ำมัน ขาก สัตว์หรือสิ่งอื่นใดที่เก็บกวาดจากถนน ตลาด ที่เลี้ยงสัตว์หรือที่อื่น และ หมายความรวมถึงมูลฝอยติดเชื้อ มูลฝอยที่เป็นพิษ หรืออันตรายจากชุมชนหรือครัวเรือน ยกเว้นวัสดุที่ไม่ใช้แล้วของ โรงงานซึ่งมีลักษณะและคุณสมบัติที่กำหนดไว้ตามกฎหมายว่าด้วยโรงงาน (กรมควบคุมมลพิษ. แนวทางและข้อกำหนดเบื้องต้น การลดและใช้ประโยชน์ขยะมูลฝอย. กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๘)

มิตรา สามารถ และรักกิจ ศรีสรินทร์ (๒๕๔๐, หน้า ๑๑) ได้ให้ความหมายของคำว่า “มูลฝอย” หมายถึง เศษกระดาษ เศษผ้า เศษสินค้า ถุงพลาสติก ภาชนะที่ใส่อาหาร ถัง ถังน้ำมัน และของเสียต่าง ๆ ที่ปนเปื้อนด้วย สารพิษหรือสารอันตราย ซึ่งเก็บกวาดได้จากถนน ตลาด ที่เลี้ยงสัตว์อื่น ๆ โดยทั่วไปคำว่า มูลฝอย (Solid Waste) มีความหมายครอบคลุมกว้างขวางซึ่งอาจหมายถึงและรวมความ ถึงของเสียหรือวัสดุเหลือใช้ที่เกิดจากกิจกรรมของมนุษย์หรือกระบวนการผลิตทางการเกษตรและการอุตสาหกรรมเช่น มูลฝอยในชุมชน (Municipal Solid Waste) มูลฝอยจากโรงงานอุตสาหกรรม (Industrial Waste) มูลฝอยติดเชื้อ (Infectious Waste) เป็นต้น โดยมูลฝอยชุมชนจะครอบคลุมไปถึงมูลฝอยที่ถูกปล่อยทิ้งมาจากบ้านพักอาศัยสถาน ประกอบธุรกิจการค้าสถานที่ราชการต่างๆที่อยู่ในเขตชุมชนนั้นๆ

ฉัตรกร ชูเกียรติ (๒๕๔๘ : ๔๕) ได้สรุปความหมายของขยะมูลฝอยว่า หมายถึง สิ่งที่เราไม่ต้องการไม่ว่าจะเป็นของแข็งหรือของอ่อน เศษกระดาษ เศษผ้า ถุงพลาสติก ภาชนะใส่อาหาร ถัง ถังน้ำมันหรือขากสัตว์ รวมตลอดถึงสิ่งอื่นใดที่เก็บกวาดจากถนน ตลาดที่เลี้ยงสัตว์ หรือที่อื่น ๆ

กัญญา จาอ้าย (๒๕๔๙ : ๖) ได้อธิบายความหมายของขยะมูลฝอย ว่าเป็นเศษซากของที่ใช้แล้ว ขยะที่เกิดขึ้นในชุมชนมาจากบ้านเรือน ตลาดเป็นส่วนใหญ่ ขยะที่ทิ้งในแต่ละวันประกอบด้วย เศษอาหาร เศษกระดาษ เศษแก้ว พลาสติก เศษดิน เศษผ้า ถ่านไฟฉาย กระป๋องสเปรย์ ถัง ถังน้ำมันหรือขากสัตว์รวมตลอดถึงวัตถุอื่นๆ

บวร มูลสระคู (๒๕๔๙ : ๒๙) ได้ให้ความหมายของขยะมูลฝอยว่า ขยะหมายความรวมว่า เศษสิ่งต่างๆที่เหลือใช้จากกิจกรรมที่สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ต่อไปได้และไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้

จงรักษ์ วงษ์สิงห์ (๒๕๔๙ : ๔๐) ได้สรุปความหมายของขยะมูลฝอยว่า หมายถึงเศษสิ่งต่างๆที่เหลือใช้จากกิจกรรมที่สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ต่อไปได้และไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ และเศษวัสดุที่ทิ้งแล้วจากบ้านเรือนที่พักอาศัยสถานที่ต่างๆ รวมถึงสถานที่สาธารณะ ตลาด และโรงงานอุตสาหกรรม

กล่าวโดยสรุปแล้ว ขยะมูลฝอย หมายถึง บรรดาสิ่งของต่างๆที่เจ้าของได้นำไปทิ้งโดยต้องการใช้หรือเก็บไว้แล้ว และยังรวมถึงเศษสิ่งของต่างๆที่เหลือใช้จากการทำกิจกรรมที่สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ต่อไปได้ และไม่สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ได้ ตลอดจน ถัง ขากสัตว์ ฝุ่นละออง และเศษวัสดุที่นำไปทิ้งจากบ้านเรือนที่พักอาศัย สถานที่ทำงาน ต่างๆ รวมถึงสถานที่สาธารณะ ตลาด และโรงงานอุตสาหกรรม

ประเภทของขยะมูลฝอย

โดยทั่วไปแล้วขยะแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท ได้แก่

- ขยะย่อยสลาย หรือ มูลฝอยที่ย่อยสลาย คือ ขยะที่เน่าเสียและย่อยสลายได้เร็ว สามารถนำมาหมักทำปุ๋ยได้เช่น เศษผัก เปลือกผลไม้ เศษอาหาร ใบไม้ เศษเนื้อสัตว์ เป็นต้น แต่ไม่รวมถึงซากหรือเศษของพืช ผัก หรือสัตว์ที่เกิดจากการทดลองในห้องปฏิบัติการ

- ขยะรีไซเคิล หรือขยะที่สามารถนำไปขายได้ เช่น แก้ว กระดาษ พลาสติก โลหะ อโลหะ

- ขยะติดเชื้อและขยะอันตราย (hazardous waste) เป็นขยะจากสถานพยาบาลหรืออื่นๆ ซึ่งต้องใช้กรรมวิธีในการทำลายเป็นพิเศษ ได้แก่ วัสดุที่ผ่านการใช้ในโรงพยาบาล แบตเตอรี่ กระป๋องสี พลาสติก ฟิล์มถ่ายรูป ถ่านไฟฉาย เป็นต้น การกำจัดขยะติดเชื้อจากโรงพยาบาลจะทำลายโดยการเผาในเตาเผา ส่วนขยะอันตรายอื่น ๆ ต้องดำเนินการอย่างระมัดระวัง

- ขยะทั่วไป หรือขยะมูลฝอยทั่วไป คือ ประเภทอื่นนอกเหนือจากขยะย่อยสลาย ขยะรีไซเคิล และขยะอันตราย มีลักษณะที่ย่อยสลายยาก และไม่คุ้มค่าสำหรับการนำมาใช้ประโยชน์ใหม่ เช่น ห่อพลาสติกใส่ขนม ถุงพลาสติกห่อลูกอม ซองบะหมี่กึ่งสำเร็จรูป เป็นต้น

แนวทางการลดขยะมูลฝอย

การป้องกันและควบคุมการเพิ่มขึ้นของปริมาณขยะมูลฝอยที่สำคัญ คือ การลดขยะมูลฝอยที่แหล่งกำเนิด (Source reduction) โดยอาศัยขบวนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน การลดปริมาณขยะมูลฝอย จะสามารถลดค่าใช้จ่ายในการจัดการขยะมูลฝอย ตั้งแต่การเก็บรวบรวมขนส่ง การคัดแยกและใช้ประโยชน์ ตลอดจนการกำจัดขั้นสุดท้าย ลดปัญหาสิ่งแวดล้อมและประหยัดทรัพยากรธรรมชาติ โดยทั่วไปแล้วหน่วยงานองค์กร และชุมชน สามารถลดปริมาณขยะมูลฝอยที่จะเกิดขึ้นได้ โดยใช้หลักการ ๗R ดังนี้

๑) REFUSE การปฏิเสธ หรือหลีกเลี่ยงสิ่งของ หรือบรรจุภัณฑ์ที่จะสร้างปัญหาขยะมูลฝอยรวมทั้งเป็นมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม เช่น กล่องโฟม หรือ ขยะมีพิษอื่น ๆ

๒) REFILL การเลือกใช้สินค้าชนิดเติม ซึ่งใช้บรรจุภัณฑ์น้อยชิ้นกว่า ขยะมูลฝอยก็น้อยกว่าด้วย

๓) RETURN การเลือกใช้สินค้าที่สามารถส่งคืนบรรจุภัณฑ์กลับสู่ผู้ผลิตได้ เช่น ขวดเครื่องดื่มประเภทต่างๆ

๔) REPAIR การซ่อมแซมเครื่องใช้ให้สามารถใช้ประโยชน์ได้ต่อไป ไม่ให้กลายเป็นขยะมูลฝอย

๕) REUSE การนำบรรจุภัณฑ์ใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่ เช่น ใช้ถุงผ้าไปซื้อปิ้งแทนถุง ก๊อบแก๊บ

๖) RECYCLE การแยกขยะมูลฝอยที่ยังใช้ประโยชน์ได้ ให้ง่ายต่อการจัดเก็บและส่งแปรรูป เช่น บรรจุภัณฑ์ พลาสติก แก้ว กระป๋องเครื่องดื่มต่าง ๆ

๗) REDUCE การลดการบริโภค และหาทางเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งานของสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ

แหล่งกำเนิดขยะมูลฝอย

แหล่งชุมชน กิจกรรมอุตสาหกรรม และกิจกรรมเกษตร จัดได้ว่าเป็นแหล่ง กำเนิดของขยะมูลฝอยที่สำคัญ เมื่อประชากรเพิ่มขึ้นขยะมูลฝอยก็จะเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว ประกอบกับมีการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว ก็ยิ่งทำให้มีขยะมูลฝอยใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากมาย ขยะมูลฝอยเหล่านี้มีทั้งขยะ

มูลฝอยทั่วไปและของเสียอันตราย แต่ละประเภทมีลักษณะแตกต่างกัน ขยะเป็นสิ่งที่เหลือใช้หรือสิ่งที่ไม่ต้องการอีกต่อไป สามารถแบ่งตามแหล่งกำเนิดได้ดังนี้ (กรมควบคุมมลพิษ, ๒๕๕๐)

๑. ของเสียจากอุตสาหกรรม ของเสียอันตรายทั่วประเทศไทยร้อยละ ๗๓ มาจากระบบอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ยังไม่มีการจัดการที่เหมาะสมโดยทิ้งกระจายอยู่ตามสิ่งแวดล้อมและทิ้งร่วมกับมูลฝอย รัฐบาลได้ก่อตั้งศูนย์การจัดการอุตสาหกรรมขึ้นแห่งแรกที่แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน เริ่มเปิดบริการตั้งแต่๒๕๓๑ ซึ่งก็เพียงสามารถกำจัดของเสียได้บางส่วน

๒. ของเสียจากโรงพยาบาลและสถานที่ศึกษาวิจัย ของเสียจากโรงพยาบาลเป็นของเสียอันตรายอย่างยิ่ง เช่น ขยะติดเชื้อ เศษอวัยวะจากผู้ป่วย และการรักษาพยาบาล รวมทั้งของเสียที่ปนเปื้อนสารกัมมันตรังสีสารเคมีได้ทั้งสู่สิ่งแวดล้อมโดยปะปนกับมูลฝอย สิ่งปฏิภูลเป็นการเพิ่มความเสี่ยงในการแพร่กระจายของเชื้อโรคและสารอันตราย

๓. ของเสียจากภาคเกษตรกรรม เช่น ยาฆ่าแมลง ปุ๋ย มูลสัตว์น้ำทิ้งจากการทำปศุสัตว์ฯ

๔. ของเสียจากบ้านเรือนแหล่งชุมชน เช่น หลอดไฟ ถ่านไฟฉาย แบตเตอรี่ แก้ว เศษอาหาร พลาสติก โลหะ หินไม้กระเบื้อง ผนัง ยาง ฯลฯ

๕. ของเสียจากสถานประกอบการในเมือง เช่น ภัตตาคาร ตลาดสด วัด สถานเริงรมย์ องค์ประกอบที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงขยะมูลฝอย

ปริมาณและลักษณะของขยะมูลฝอยขึ้นอยู่กับปัจจัยต่อไปนี้ (กรมควบคุมมลพิษ, ๒๕๕๐)

๑. ลักษณะชุมชนหรือที่ตั้งของท้องถิ่น ชุมชนการค้า (ตลาด ศูนย์การค้า) จะมีปริมาณขยะมูลฝอยมากกว่าชุมชนที่อยู่อาศัย ส่วนบริเวณเกษตรกรรม จะมีปริมาณขยะมูลฝอยอีกรูปแบบหนึ่ง

๒. ความหนาแน่นของประชากรในชุมชน บริเวณที่อยู่อาศัยหนาแน่นปริมาณขยะเก็บมากกว่า บริเวณที่มีประชากรอาศัยอยู่น้อย เช่น บริเวณ แพลต คอนโดมิเนียม ทาวน์เฮาส์ซึ่งมีผู้อยู่อาศัยหลาย ครอบครัว ปริมาณขยะมีมาก

๓. ฤดูกาล มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของปริมาณขยะเป็นอย่างมาก เช่น ฤดูที่ผลไม้มาก ปริมาณ ขยะมูลฝอยจำพวกเปลือก เม็ดของผลไม้จะมีมาก เพราะเหลือจากการบริโภคของประชาชน ถ้าผลไม้ยัง ออกสู่ตลาดเป็นจำนวนมาก ยิ่งทำให้มีเปลือกและเศษผลไม้ทิ้งมากในปีนั้น

๔. สถานะเศรษฐกิจ ชุมชนที่มีฐานะดีย่อมมีกำลังซื้อสินค้าสูงกว่าชุมชนที่มีฐานะเศรษฐกิจต่ำ จึงมีขยะมูลฝอยมากตามไปด้วย ชุมชนที่มีฐานะเศรษฐกิจดีจะมีขยะมูลฝอยจากบรรจุภัณฑ์เช่น กล่อง กระป๋อง โฟม ถุงพลาสติก ส่วนพวกฐานะที่ไม่ดีมักเป็นเศษอาหาร เศษผัก

๕. อุปนิสัยของประชาชนในชุมชน ประชาชนที่มีอุปนิสัยรักษาความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อยจะมีปริมาณขยะมูลฝอยในการเก็บขนมากกว่าประชาชนที่มีอุปนิสัยมักง่ายและไม่เป็นระเบียบ ซึ่งจะทิ้งขยะมูลฝอยกระจัดกระจาย ไม่รวบรวมเป็นที่เป็นที่ทาง ปริมาณขยะมูลฝอยที่จะเก็บขนจึงน้อยลง แต่ไปมากอยู่ตามลำคลอง ถนนสาธารณะ ถนน ที่สาธารณะ เป็นต้น ตัวแปรอีก ตัวหนึ่งคือ พฤติกรรม การบริโภคและค่านิยมของคนแต่ละกลุ่ม มีผลต่อลักษณะของขยะมูลฝอย เช่น กลุ่มวัยรุ่นนิยมอาหาร กระป๋อง น้ำขวด อาหารใส่โฟม พลาสติก กล่องกระดาษ

๖. การจัดการบริการเก็บขยะมูลฝอย องค์ประกอบนี้ก็เป็นผลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลง ปริมาณขยะมูลฝอย ถ้าบริการเก็บขยะมูลฝอยไม่สม่ำเสมอประชาชนก็ไม่กล้านำขยะมูลฝอยออกมา ความไม่สะดวกในการจัดเก็บขยะมูลฝอย เพราะรถขนขยะมูลฝอยไม่สามารถเข้าชุมชนได้เนื่องจาก

ถนน หรือตรอก ซอยแคบมาก ต้องใช้ภาชนะขนถ่ายอีกทอดหนึ่ง ก็ทำให้ปริมาณขยะมูลฝอยเหลือจากการ เก็บอีกมาก

๗. ความเจริญของอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีเนื่องจากคนบริโภคอาหารสำเร็จรูปกันมากขึ้น ทั้งภาชนะฟุ่มเฟือย ขวด กระจก กล่อง ถุงพลาสติก ฯลฯ กันมาก

ปัญหาที่เกิดจากจากขยะ

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากขยะเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อให้กับชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งชุมชนขนาดใหญ่ขนาดกลางขนาดเล็กแล้วแต่สภาพปัญหาและผลกระทบของแต่ละชุมชน ทั้งนี้ปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่กับสภาพทั่วไปของชุมชน และวิธีการจัดการของชุมชนเอง ซึ่งในแต่ละชุมชนก็ไม่ได้มีนอสนใจหรือไม่ตระหนักกับปัญหาที่เกิดขึ้น จะเห็นได้ว่าหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องให้ความสำคัญและพยายามหาทางแก้ไขปัญหา ซึ่งหากไม่มีการเก็บหรือขนถ่ายและกำจัดขยะอย่างถูกต้องเหมาะสมแล้วจะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ต่อชุมชน

สาเหตุหลักที่ทำให้เกิดปัญหาขยะมักเกิดจากความมั่งคั่ง การขาดความรู้ความเข้าใจของประชาชน และขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (เกษม จันทรแก้วและคณะ, ๒๕๔๒: ๘๖) ซึ่งจะเห็นได้จากการทิ้งขยะลงตามพื้นหรือแหล่งน้ำโดยไม่ทิ้งลงในถังรองรับที่จัดไว้ให้และโรงงานอุตสาหกรรมบางแห่งลักลอบนำสิ่งปฏิกูลไปทิ้งตามที่วางเปลาการผลิตหรือใช้สิ่งของมากเกินไปจนความจำเป็น เช่น การผลิตสินค้าที่มีกระดาษหรือพลาสติกหุ้มหลายชั้น และการซื้อสินค้าโดยห่อแยกหรือใส่ถุงพลาสติกหลายถุง ทำให้มีขยะปริมาณมาก และการเก็บหรือทำลายหรือนำขยะไปใช้ประโยชน์ไม่มีประสิทธิภาพ จึงมีขยะตกค้างกองหมักหมมและสกปรกเหม็นไปทั่วบริเวณจนก่อปัญหามลพิษให้กับสิ่งแวดล้อม

วิวัฒน์ สวาตรีและคณะ (๒๕๔๘: ๗-๘) ยกตัวอย่างปัญหาที่เกิดจากขยะซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตในหลาย ๆ ด้านไม่ว่าจะก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม (Pollution) ซึ่งทำให้สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ของชุมชนเกิดมลพิษ เช่น น้ำเสียอากาศเสียการปนเปื้อนของดิน หรือเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของเชื้อโรคและแมลงต่าง ๆ (Breeding Places) ซึ่งขยะอาจมีเชื้อที่ทำให้เกิดโรคต่าง ๆ ได้ ถ้าหากมีการกำจัดที่ไม่ถูกต้องโดยจะส่งผลกระทบต่อแหล่งเพาะพันธุ์ของแมลงวัน หนูซึ่งเป็นพาหะนำโรคหรือแมลงที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ไม่ถูกสุขลักษณะ (Health Risk) โดยเฉพาะชุมชนที่ขาดการจัดการในด้านการกำจัดขยะที่ดีหรือที่มีประสิทธิภาพที่ถูกต้องตามหลักวิชาการหรือหลักเกณฑ์การสุขาภิบาล

ผลกระทบจากขยะมูลฝอยต่อสิ่งแวดล้อม ขยะมูลฝอยก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและสุขภาพของมนุษย์หลายประการ ดังต่อไปนี้คือ (กรมควบคุมมลพิษ, ๒๕๕๐)

๑. เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของแมลง และพาหะของโรค เนื่องจากเชื้อจุลินทรีย์ที่ปนเปื้อนมากับขยะมูลฝอยมีโอกาสที่จะขยายพันธุ์เพิ่มจำนวนมากยิ่งขึ้นได้ เพราะขยะมูลฝอยมีทั้งความชื้นและสารอินทรีย์ที่จุลินทรีย์ใช้เป็นอาหาร ขยะพวกอินทรีย์สารที่ทิ้งค้างไว้จะเกิดการเน่าเปื่อยกลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของแมลงวัน นอกจากนั้นพวกขยะที่ปล่อยทิ้งไว้นาน ๆ จะเป็นที่อยู่อาศัยของหนู โดยหนูจะเข้ามาทำรังขยายพันธุ์ เพราะมีทั้งอาหารและที่หลบซ่อน ดังนั้นขยะที่ขาดการเก็บรวบรวมและการกำจัด จึงทำให้เกิดเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ที่สำคัญของเชื้อโรค แมลงวัน หนูแมลงสาบ ซึ่งเป็นพาหะนำโรคมาน่า สู้คน

๒. เป็นบ่อเกิดของโรค เนื่องจากการเก็บรวบรวมและการกำจัดขยะมูลฝอยไม่ดีหรือปล่อยปละ ละเอียดทำให้มีขยะมูลฝอยเหลือทิ้งค้างไว้ในชุมชน จะเป็นบ่อเกิดของเชื้อโรคต่าง ๆ เช่น ตั๊กแตน หนอน เชื้อไทฟอยด์เชื้อโรคเอดส์ ฯลฯ เป็นแหล่งกำเนิดและอาหารของสัตว์ต่าง ๆ ที่เป็นพาหะนำโรคมาสู่คน เช่น แมลงวัน แมลงสาบ และหนู เป็นต้น

๓. ก่อให้เกิดความรำคาญ ขยะมูลฝอย การเก็บรวบรวมได้ไม่หมดก็จะเกิดเป็นกลิ่นรบกวนกระจายอยู่ทั่วไปในชุมชน นอกจากนั้นฝุ่นละอองที่เกิดจากการเก็บรวบรวมการขนถ่าย และการกำจัดขยะก็ยังคงเป็นเหตุรำคาญที่มักจะได้รับคำร้องเรียนจากประชาชนในชุมชนอยู่เสมอ อีกทั้งจุดจาดตา น้ำ ขยะแขยง

๔. ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ขยะมูลฝอยเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดมลพิษของน้ำ มลพิษของดิน และมลพิษของอากาศ เนื่องจากขยะส่วนที่ขาดการเก็บรวบรวม หรือไม่นำมาจัดการให้ถูก วิธีปล่อยทิ้งค้างไว้ในพื้นที่ของชุมชน เมื่อมีฝนตกลงมาจะไหลชะนำความสกปรก เชื้อโรค สารพิษจาก ขยะไหลลงสู่แหล่งน้ำ ทำให้แหล่งน้ำเกิดเน่าเสียได้ และนอกจากนี้ขยะมูลฝอยยังส่งผลกระทบต่อคุณภาพดิน ซึ่งจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของขยะมูลฝอย ถ้าขยะมีซากถ่านไฟฉาย ซากแบตเตอรี่ ซากหลอด หลอดเรสเซนต์มาก ก็จะส่งผลกระทบต่อปริมาณโลหะหนักพวกปรอท แคดเมียม ตะกั่ว ในดินมาก ซึ่งจะส่งผลเสียต่อระบบนิเวศน์ในดิน และสารอินทรีย์ในขยะมูลฝอยเมื่อมีการย่อยสลาย จะทำให้เกิดสภาพความเป็นกรดในดิน และเมื่อฝนตกมาชะกองขยะมูลฝอยจะทำให้น้ำเสียจากกองขยะมูล ฝอยไหลปนเปื้อนดินบริเวณรอบ ๆ ทำให้เกิดมลพิษของดินได้การปนเปื้อนของดิน ยังเกิดจากการนำมูลฝอยไปฝังกลบ หรือการยกยกออกไปทิ้งทำให้ของเสียอันตรายปนเปื้อนในดิน ถ้ามีการเผาขยะมูลฝอย กลางแจ้งทำให้เกิดควันมีสารพิษทำให้คุณภาพของอากาศเสีย ส่วนมลพิษทางอากาศจากขยะมูลฝอยนั้น อาจเกิดขึ้นได้ทั้งจากมลสารที่มีอยู่ในขยะและพวกแก๊สหรือไอระเหย ที่สำคัญก็คือกลิ่นเหม็นที่เกิดจาก การเน่าเปื่อย และสลายตัวของอินทรีย์สารเป็นส่วนใหญ่

๕. ทำให้เกิดการเสี่ยงต่อสุขภาพ ขยะมูลฝอยที่ทิ้งและรวบรวมโดยขาดประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งขยะมูลฝอยพวกของเสียอันตราย ถ้าขาดการจัดการที่เหมาะสม ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อ สุขภาพของประชาชนได้ง่าย เช่น โรคทางเดินอาหารที่เกิดจากเชื้อแบคทีเรียที่มีแมลงวันเป็นพาหะ หรือ ได้รับสารพิษที่มากับของเสียอันตราย

๖. เกิดการสูญเสียทางเศรษฐกิจ ขยะมูลฝอยปริมาณมาก ๆ ย่อมต้องสิ้นเปลืองงบประมาณ ในการจัดการเพื่อให้ได้ประสิทธิภาพ นอกจากนี้ผลกระทบต่อสุขภาพจากขยะมูลฝอยไม่ว่าจะเป็นน้ำเสีย อากาศเสีย ดินปนเปื้อนเหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศ

๗. ทำให้ขาดความสง่างาม การเก็บขนและกำจัดที่ดีจะช่วยให้ชุมชนเกิดความสวยงาม มีความ เป็นระเบียบเรียบร้อยอันสื่อแสดงถึงความเจริญและวัฒนธรรมของชุมชน ฉะนั้นหากเก็บขนไม่ดีไม่หมด กำจัดไม่ดีย่อมก่อให้เกิดความไม่น่าดู ขาดความสวยงาม บ้านเมืองสกปรก และความไม่เป็นระเบียบ ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย การวางแผนจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด สามารถลดปริมาณขยะมูลฝอยที่ จะต้องส่งเข้าไปทำลายด้วยระบบต่าง ๆ ให้น้อยที่สุด สามารถนำขยะมูลฝอยมาใช้ประโยชน์ทั้งในส่วน ของการใช้ซ้ำและแปรรูปเพื่อใช้ใหม่ (reuse & recycle)

รวมถึงการกำจัดที่ได้ผลพลอยได้เช่น ปุ๋ยหมัก หรือพลังงาน โดยสรุปวิธีการดำเนินการตามแนวทางของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ดังนี้คือ (กรม ควบคุมมลพิษ, ๒๕๕๐)

๑. การลดปริมาณขยะมูลฝอย (Reduce) การลดปริมาณขยะมูลฝอยสามารถทำได้ดังนี้

๑) การพยายามลดปริมาณขยะมูลฝอยที่อาจเกิดขึ้น เช่น ใช้สินค้าที่มีความคงทนถาวร และมี อายุการใช้งานนาน หรือ เลือกใช้สินค้าชนิดเติม

๒) การลดปริมาณวัสดุเป็นการพยายามเลือกใช้สินค้าที่บรรจุในบรรจุภัณฑ์ที่มีขนาดใหญ่ แทน บรรจุภัณฑ์ที่มีขนาดเล็ก เพื่อลดปริมาณของบรรจุภัณฑ์ที่จะกลายเป็นขยะมูลฝอย

๒. การนำมาใช้ซ้ำ โดยการนำขยะมูลฝอยเศษวัสดุมาใช้ใหม่อีก หรือเป็นการใช้ซ้ำ ใช้แล้วใช้อีก ๆ เช่น ขวดน้ำหวาน นำมาบรรจุน้ำดื่ม ขวดกาแฟที่หมดแล้ว นำมาใส่น้ำตาล นั่นคือเป็นการพยายามใช้ สิ่งของต่าง ๆ หลาย ๆ ครั้ง ก่อนที่จะทิ้งหรือเลือกซื้อของใหม่

๓. การนำมาแก้ไข (Repair) โดยการนำวัสดุอุปกรณ์ที่ชำรุดเสียหาย ซึ่งจะทิ้งเป็นมูลฝอยมาซ่อมแซมใช้ใหม่ เช่น แก้ว

๔. การแปรสภาพและหมุนเวียนนำกลับมาใช้ใหม่ โดยการนำวัสดุมาผ่านกระบวนการเพื่อผลิตเป็นสินค้าใหม่ นั่นคือการนำขยะมูลฝอยมาแปรรูปตามกระบวนการของแต่ละประเภท เพื่อนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ หรือเปลี่ยนแปลงสภาพจากเดิมแล้วนำกลับมาใช้ใหม่ เช่น พลาสติก กระดาษ ขวด โลหะต่าง ๆ นำกลับมาหลอมใหม่

๕. การหลีกเลี่ยงการใช้วัสดุที่ก่อให้เกิดมลพิษ โดยการหลีกเลี่ยงการใช้วัสดุที่ทำลายยาก หรือ วัสดุที่ใช้ครั้งเดียวแล้วทิ้ง เช่น โฟม ปฏิเสธการใช้ผลิตภัณฑ์ที่ย่อยสลายยาก หลีกเลี่ยงการใช้ที่ผิดวัตถุประสงค์

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อปริมาณการเกิดขยะและลักษณะของขยะ

ในอดีตนั้นการทิ้งขยะเกลื่อนกลาดทั่วไปโดยไม่มีการจัดการใด ๆ ยังไม่ก่อให้เกิดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมเท่าใดนักเพราะจำนวนประชากรยังมีไม่มาก และการพัฒนาประเทศยังอยู่ในอัตราที่ไม่สูงนัก จึงมีปริมาณขยะค่อนข้างน้อย รวมทั้งยังมีที่ดินว่างเปลามากพอที่จะรองรับการกำจัดขยะที่เกิดขึ้นได้ (อดิศักด์ทองไข่มุกตและคณะ ๒๕๔๖: ๑๓) แต่ในปัจจุบันขยะนับวันจะเพิ่มจำนวนมากขึ้นตามจำนวนประชากรและการพัฒนาทางเทคโนโลยี ทำให้มีปริมาณขยะเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ขยะที่ถูกผลิตขึ้นในระยะหลัง ๆ จะมีส่วนประกอบของวัสดุที่กำจัดได้ยากมากขึ้น เช่น พลาสติกโฟม รวมทั้งสารเคมีที่ใช้ในการผลิตสิ่งของต่าง ๆ (อาณัติ ตะปนตา, ๒๕๕๓: ๒) ดังนั้น หากยังไม่มียุทธศาสตร์การจัดการที่เหมาะสมย่อมจะต้องเกิดปัญหาความสกปรกอย่างเนืองนอน

วิวัฒน์สวาศรีและคณะ (๒๕๔๘: ๑๔ – ๑๕) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อปริมาณการเกิด และลักษณะของขยะโดยสามารถจำแนกปัจจัยที่มีอิทธิพลได้ดังต่อไปนี้

๑. สถานที่ตั้ง ของแหล่งกำเนิดขยะที่มีการคมนาคมขนส่งสะดวก มีความเจริญสะดวกสบาย ในการซื้อสินค้า ซึ่งทำให้ปริมาณและลักษณะของขยะที่เกิดขึ้น มีความแตกต่างกันไปตามประเภทของสถานที่ ซึ่งพิจารณาได้จากการคมนาคม โดยถ้าการคมนาคมขนส่งสะดวกก็จะส่งผลให้ปริมาณขยะเพิ่มมากขึ้นตามความเจริญนั้น ๆ และในทางตรงกันข้ามถ้าหากการคมนาคมไม่สะดวกก็จะทำให้มีปริมาณขยะที่เกิดขึ้นนั้นน้อยเช่นกัน

๒. ฤดูกาลเป็นสวนหนึ่งซึ่งส่งผลให้เกิดประเภทหรือปริมาณขยะที่แตกต่างกัน โดยพิจารณาจากฤดูกาลผลไม้จะมีปริมาณเปลือกผลไม้มากกว่าปกติ

๓. รายได้และโครงสร้างของครอบครัวครอบครัวขนาดใหญ่ มีรายได้สูงกำลังการซื้อย่อมมีมากและเพิ่มปริมาณขยะได้มาก และหลากหลายชนิดยิ่งขึ้น

๔. อุปนิสัยในการซื้อสินค้า และพฤติกรรมในการบริโภคของแต่ละบุคคลซึ่งแตกต่างกัน จึงทำให้ปริมาณและลักษณะของขยะที่เกิดขึ้น จะแปรเปลี่ยนไปกับสามัญสำนึกของแต่ละบุคคลนั้น ๆ ว่าจะอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากน้อยเพียงใด ซึ่งในที่นี้ไม่เอาตัวรายได้มาเป็นตัวชี้วัด

๕. กฎหมายข้อบังคับก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งซึ่งส่งผลให้เกิดปริมาณขยะและลักษณะของขยะเช่นกัน ซึ่งเห็นได้จากค่าธรรมเนียมการจัดเก็บขยะโดยจะคิดตามปริมาณการเกิดขยะ ตลอดจนการลงโทษผู้ฝ่าฝืน หรือเข้มงวดการทิ้งขยะในลักษณะที่เป็นอันตราย โดยเขาหลักการของผู้กอมลพิษเป็นผู้จ่าย เป็นต้น

การจัดการขยะเนรูบบนรูปแบบของการวางแผนจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดวิธีการดำเนินการตามแนวทางมีดังนี้

๑. เทคนิคการให้ข้อมูลข่าวสาร ประกอบด้วย การบรรยายสรุป การปิดประกาศนิทรรศการ สารคดีต่าง ๆ การสงรายงานด้านเทคนิคที่สำคัญหรือเอกสาร การแถลงข่าว ใบแทรก หนังสือข่าวแจก การนำเสนอต่อประชาคม และกลุ่มทำงานทางเทคนิคจัดแถลงข่าวการประกาศ การบริการ สาธารณะต่าง ๆ เป็นต้น

๒. เทคนิคการมีส่วนร่วม เมื่อประชาชนได้รับข่าวสารในขั้นตอนต่อไป คือ จัดเวทีหรือ มาตรการเพื่อให้สมาชิกของสาธารณชนสามารถแสดงความรู้สึกของเขา แสดงความคิดเห็น หรือ ความห่วงกังวลกับเรา ซึ่งมีเทคนิคหลาย ๆ อย่างที่สามารถทำได้คือ กลุ่มที่ปรึกษา คณะทำงาน สายด่วน สัมภาษณ์การประชุมการรับฟังความคิดเห็น และการประชุมเชิงปฏิบัติการ เช่น การประชาสัมพันธ์การประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น

นอกจากนี้ พัชรสิโรต และคณะ (๒๕๔๖: ๓ - ๕) ได้เสนอเทคนิคในการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ส่วนดังนี้

๑. การลดปริมาณการเกิดขยะ โดยการรณรงค์ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการลดการผลิตขยะในแต่ละวัน ได้แก่

๑.๑ ลดการทิ้งบรรจุภัณฑ์โดยการใช้นิตินคาชนิดเติมใหม่ เช่น ผงซักฟอก น้ำยาล้างจาน น้ำยาทำความสะอาดและถ่านไฟฉาย เป็นต้น

๑.๒ เลือกรู้สินคาที่มีคุณภาพ มีหอบรรจุน้อยอายุการใช้งานยาวนาน และตัวสินคาไม่เปนมลพิษ

๑.๓ ลดการใช้วัสดุกำจัดยากเช่น โฟมบรรจุอาหารและถุงพลาสติก

๒. การคัดแยกขยะ ในการคัดแยกขยะแบบครบวงจร จำเป็นต้องจัดให้มีระบบการคัดแยกขยะประเภทต่าง ๆ ตามแต่ลักษณะของคประกอบโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำกลับไปใช้ประโยชน์ใหม่สามารถดำเนินการได้ตั้งแต่แหล่งกำเนิดโดยจัดวางภาชนะให้เหมาะสม ตลอดจนวางระบบการเก็บรวบรวมขยะอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับระบบการคัดแยกขยะ

๒.๑ ภาชนะรองรับขยะ

๒.๑.๑ ถังขยะ เพื่อให้การจัดเก็บรวบรวมขยะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและลดการปนเปื้อนของขยะที่มีศักยภาพ ในการนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่จะต้องมีการตั้งจุดรวบรวมขยะ และให้มีการแบ่งแยกประเภทของถังรองรับขยะตามสีต่าง ๆ โดยมีถุงบรรจุภายในถุงเพื่อสะดวกและไม่ตกหล่น หรือแพร่กระจายดังนี้

๑) ถังขยะสีเขียว สำหรับรองรับขยะย่อยสลายได้คือรองรับขยะที่เน่าเสียและย่อยสลายได้เร็ว สามารถนำมาหมักทำปุ๋ยได้เช่น ผักผลไม้เศษอาหารใบไม้ เป็นต้น

๒) ถังขยะสีเหลือง สำหรับรองรับขยะรีไซเคิล คือ รองรับขยะที่สามารถนำมารีไซเคิลหรือขายได้เช่น แก้วกระดาษ พลาสติกโลหะ เป็นต้น

๓) ถังขยะสีเทาฟ้าสีส้ม สำหรับรองรับขยะมีพิษ มีอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม เช่น หลอดฟลูออเรสเซนต์ ขวดยาถ่านไฟฉาย กระป๋องสีสเปรยกระป๋องยาฆ่าแมลงและภาชนะบรรจุสารอันตรายต่าง ๆ

๔) ถังขยะสีฟ้า สำหรับเก็บขยะทั่วไป คือ รองรับขยะย่อยสลายไม่ได้ ไม่เป็นพิษ และไม่คุ้มค่าการรีไซเคิลเช่น พลาสติกห่อลูกอม ซองบะหมี่สำเร็จรูป ถุงพลาสติกโฟมและพอลียูรีเทน เปื้อนอาหาร

๒.๑.๒ ถุงขยะ สำหรับคัดแยกขยะในครัวเรือน และจะต้องมีการคัดแยกรวบรวมใส่ถุงขยะตามสีต่าง ๆ ดังนี้

๑) ถุงสีเขียว สำหรับรวบรวมขยะที่เน่าเสีย และย่อยสลายได้เร็วสามารถนำมาหมักทำปุ๋ยได้เช่น ผักผลไม้เศษอาหารใบไม้ เป็นต้น

๒) ถุงสีเหลือง สำหรับรวบรวมขยะที่สามารถนำมารีไซเคิลหรือขายได้เช่น แก้วกระดาษ พลาสติกโลหะ เป็นต้น

๓) ถุงสีแดง สำหรับรวบรวมขยะที่มีอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม เช่น หลอดฟลูออเรสเซนต์ ขวดยาถ่านไฟฉาย กระป๋องสีสเปรยกระป๋อง ยาฆ่าแมลง และภาชนะบรรจุสารอันตรายต่าง ๆ

๔) ถุงสีฟ้า สำหรับรวบรวมขยะที่ย่อยสลายไม่ได้ไม่เป็นพิษ และไม่คุ้มค่าการรีไซเคิลเช่น พลาสติกห่อลูกอม ซองบะหมี่สำเร็จรูป ถุงพลาสติก โฟมและพอลียูรีเทน อาหาร เป็นต้น

๒.๒ เกณฑ์มาตรฐานภาชนะรองรับขยะ

๒.๒.๑ ควรมีสัดส่วนของถังขยะจากพลาสติกที่ไซแลวไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๕๐.๐

๒.๒.๒ ไม่มีส่วนประกอบสารพิษ หากจำเป็นควรใช้สารเติมแต่งในปริมาณที่น้อยและไม่อยู่ในเกณฑ์ที่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภค

๒.๒.๓ มีความทนทาน แข็งแรงตามมาตรฐานสากล

๒.๒.๔ มีขนาดพอเหมาะมีความจุเพียงพอต่อปริมาณขยะ สะดวกต่อการถ่ายเทขยะและการทำความสะอาด

๒.๒.๕ สามารถป้องกันแมลงวัน หนู แมว สุนัข และสัตว์อื่น ๆ มิให้สัมผัสหรือคุ้ยเขี่ยขยะได้

๒.๓ จุดรวบรวบขยะขนาดย่อม เพื่อสะดวกในการเก็บรวบรวมและประหยัดจึงต้องมีการตั้งจุดรวบรวบขยะขึ้นโดยจุดรวบรวบขยะจะกำหนดไว้ตามสถานที่ต่าง ๆ ได้แก่ หมู่บ้าน โรงอาหาร โรงภาพยนตร์โดยมีภาชนะรองรับตั้งไว้เป็นจุด ๆ เช่นหมู่บ้านจัดสรร กำหนดให้จุดรวบรวบ ๑ จุด ต่อจำนวนครัวเรือน ๕๐ – ๘๐ หลังคาเรือน

๒.๔ การแปรสภาพขยะ ในการจัดการขยะ อาจจัดให้มีระบบที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพด้วยการแปรสภาพขยะคือการเปลี่ยนแปลงสภาพลักษณะทางกายภาพเพื่อลดปริมาณเปลี่ยนรูปร่าง โดยวิธีคัดแยกเอาวัสดุที่สามารถหมุนเวียนใช้ประโยชน์ได้ออกมาวิธีการบดใหม่มีขนาดเล็กและวิธีการอัดให้เป็นก้อนเพื่อลดปริมาตรของขยะ

๓. การนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์มีอยู่หลายวิธีขึ้นอยู่กับสภาพและลักษณะสมบัติของขยะ ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น ๕ แนวทางหลัก ๆ คือ

๓.๑ การนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ เป็นการนำขยะที่สามารถคัดแยกได้กลับมาใช้ใหม่โดยจำเป็นต้องผ่านกระบวนการแปรรูปใหม่หรือแปรรูปก็ได้

๓.๒ การแปรรูปเพื่อเปลี่ยนเป็นพลังงาน เป็นการนำขยะที่สามารถเปลี่ยนเป็นพลังงาน ความร้อนหรือเปลี่ยนเป็นรูปก๊าซชีวภาพมาใช้ประโยชน์

๓.๓ การนำขยะจำพวกเศษอาหารที่เหลือจากการรับประทาน หรือการประกอบอาหารไปเลี้ยงสัตว์

๓.๔ การนำขยะไปปรับสภาพใหม่ใช้ประโยชน์ต่อการบำรุงรักษาดิน เช่นการนำขยะสด หรือเศษอาหารมาหมักทำปุ๋ย

๓.๕ การนำขยะปรับปรุงพื้นที่โดยการนำขยะมากำจัดโดยวิธีฝังกลบอย่างถูกหลักวิชาการ จะได้พื้นที่สำหรับใช้ปลูกพืช สรางสวนสาธารณะ สนามกีฬา เป็นต้น

แนวคิดการจัดการขยะ มีความสำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาครั้งนี้ เนื่องจากแนวคิดในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาพฤติกรรมการจัดการขยะของประชาชนในชุมชน ดังนั้น หากพบพฤติกรรมการจัดการขยะของประชาชนมีลักษณะเช่นใด กลุ่มผู้วิจัยจะได้นำแนวคิดการจัดการขยะมาเป็นแนวทางในการกำหนดกลยุทธ์การจัดการขยะที่ถูกต้องและสอดคล้องกับพฤติกรรมนั้น

๔. แนวคิดการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม (participation) คือ เป็นผลมาจากการเห็นพ้องกันในเรื่องของความต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงและความเห็นพ้องต้องกัน จะต้องมีการจนเกิด ความคิดริเริ่มโครงการ เพื่อการปฏิบัติเหตุผลเบื้องต้น ของการที่มีคนมารวมกันได้ควร จะต้องมีการตระหนักว่าปฏิบัติการทั้ง หมดหรือการกระทำทั้งหมด ที่ทำโดยกลุ่มหรือในนามกลุ่มนั้น กระทำผ่านองค์การ (organization) ดังนั้นองค์การจะต้องเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงได้ (ยุพาพร รุ่งงาม, ๒๕๔๕, หน้า๕)

ไพรัตน์ เดชะรินทร์(๒๕๒๗) ได้ให้ความหมายของ “การมีส่วนร่วม” ไว้ว่า หมายถึง กระบวนการ ที่รัฐบาลทำการส่งเสริมชักนำและสร้างโอกาสให้ประชาชนทั้งส่วนบุคคล กลุ่มชน ชุมชน

สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัคร เข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานในเรื่องใด เรื่องหนึ่งหรือหลาย ๆ เรื่องแล้วแต่ กรณี

ยิววัฒน์ วุฒิเมธี (๒๕๒๖) ให้ความหมายของ “การมีส่วนร่วม” คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบ ในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบต่อตน

นิพัทธ์เวช สืบแสง (๒๕๔๑ อ้างถึงใน มนัส สุวรรณ และคณะ, ๒๕๔๖) ให้ความหมายว่า “การมีส่วนร่วม” คือ การกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักถึงสถานการณ์ของเขาว่า เขา ควรจะทำอย่างไรบ้างเพื่อ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายใต้การกำหนดและการดำเนินการของ ประชาชนเอง

สุภางค์ จันทวานิช และคณะ (๒๕๓๗ อ้างถึงใน มนัส สุวรรณ และคณะ, ๒๕๔๖) ให้ความหมาย ของ “การมีส่วนร่วม” ไว้ว่า หมายถึง การเข้าร่วมแสดงความคิดเห็น วางแผน ตัดสินใจ ดำเนินการ และ การติดตามประเมินผล การมีส่วนร่วมอาจเป็นการเข้าร่วมโดยตรงหรือ สนับสนุนให้ผู้อื่นเข้าร่วม โดย ผู้เข้าร่วมอาจอยู่ในฐานะผู้กระทำการ (actors) หรืออาจอยู่ในฐานะ ผู้ได้รับผลประโยชน์(beneficiary)

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ ประชาชนได้มีส่วนในการคิดริเริ่ม ในการบริหารจัดการทุกขั้นตอน ส่งเสริมชักนำและสร้างโอกาสให้ประชาชนทั้งส่วนบุคคล การร่วมมือกันของทุกๆ ฝ่ายในการดำเนินโครงการอย่างหนึ่ง อย่างไรก็ดี รวมไปถึงการ วางแผน การร่วมกันคิด ร่วมกันรับผิดชอบในผลของการดำเนินงาน

ขั้นตอนการมีส่วนร่วม International association for public participation (อ้างถึงใน สำนักงานปลัด กระทรวง สาธารณสุข, ๒๕๔๙) ได้แบ่งระดับของการสร้างมีส่วนร่วมของประชาชน เป็น ๕ ระดับ ดังนี้

(๑) การให้ข้อมูลข่าวสาร ถือเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุด แต่เป็นระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของการที่ภาคราชการจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่ กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่างๆ วิธีการให้ข้อมูลสามารถใช้ช่องทางต่างๆ เช่น เอกสารสิ่งพิมพ์ การเผยแพร่ ข้อมูล ข่าวสารผ่านทางสื่อต่างๆ การจัดนิทรรศการ จดหมายข่าว การจัดงานแถลงข่าว การติดประกาศ และ การให้ข้อมูลผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

(๒) การรับฟังความคิดเห็น เป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมใน การให้ข้อมูลข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การรับฟัง ความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ การแสดงความคิดเห็น ผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

(๓) การเกี่ยวข้อง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน หรือร่วมเสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูล ความ คิดเห็นและความ ต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงานของ ภาครัฐ เช่น การประชุม เชิงปฏิบัติการเพื่อพิจารณาประเด็นนโยบายสาธารณะ ประชาพิจารณ์ การจัดตั้ง คณะทำงานเพื่อ เสนอแนะประเด็นนโยบาย เป็นต้น

(๔) ความร่วมมือ เป็นการให้กลุ่มประชาชนผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วม โดย เป็นหุ้นส่วน กับ ภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น คณะกรรมการที่มีฝ่ายประชาชนร่วมเป็นกรรมการ เป็นต้น

(๕) การเสริมอำนาจแก่ประชาชน เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูง ที่สุด โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ เช่น การลงประชามติในประเด็นสาธารณะต่างๆ โครงการ กองทุนหมู่บ้านที่ มอบอำนาจให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจทั้งหมด เป็นต้น

หลักการและกระบวนการของการมีส่วนร่วม หลักการของการมีส่วนร่วม ในความหมายของการบริหารจัดการจะมีการเชื่อมโยง อย่างใกล้ชิด “การตัดสินใจ” นั่นคือ การมีส่วนร่วม จะนำไปสู่ การตัดสินใจอย่างมีคุณค่าและอย่าง ชอบธรรมและต้อง เป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (meaningful participations) ไม่วางระบบไว้ให้ดู เหมือนว่าได้จัด กระบวนการให้มีส่วนร่วมแล้วดังนี้คือ (สำนักงาน ปลัดกระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๔๙)

(๑) การระดมความคิด คือ การคิดค้นและวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน ในลักษณะของ การร่วมคิด มิใช่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายเดียว บนพื้นฐานความศรัทธาว่าทุกคนที่เข้ามามีส่วนร่วมนั้นมีศักยภาพ

(๒) การวางแผน คือ นำสิ่งที่ร่วมกันคิดมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการร่วมกัน ด้วยการระดมทรัพยากรจากทุกฝ่าย (คน สิ่งของ งบประมาณ เวลา ฯลฯ)

(๓) การลงมือทำ คือ การนำแผนงานที่ได้ไปร่วมกันทำหรือแบ่งงานกัน รับผิดชอบเพื่อให้ เป็นไป ตามแผนหรือเป้าหมายที่วางไว้

(๔) การติดตามประเมินผล คือ ร่วมกันติดตามผลงานที่ทำ และแก้ไขปัญหาที่ เกิดขึ้นระหว่าง การทำงาน ร่วมกันคิดพัฒนาปรับปรุงให้งานดีขึ้น

ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความร่วมมือ ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความร่วมมือ ได้แก่

(๑) ความกระตือรือร้นของสมาชิกในองค์กรที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการ ทำงาน ร่วมกัน เพื่อให้สัมฤทธิ์ผลมีการกระจายงานและความรับผิดชอบ แต่หากสมาชิกเพิกเฉย ไม่ รับผิดชอบการ ดำเนินงานก็จะมีปัญหาหรือล้มเหลว หรือปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ หาก สมาชิกมีความยึดมั่น ในความคิดหรือประโยชน์ส่วนตัวเป็นใหญ่ก็จะมีปฏิกริยาโต้ตอบซึ่งจะเกิด ความ ล้มเหลว เช่นกัน

(๒) มีการกระจายข้อมูลอย่างเพียงพอแก่สมาชิก และผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ทั้ง ข้อมูลทั่วไป และ ข้อมูลเฉพาะที่จะใช้ในการวินิจฉัยปัญหาต่างๆ

(๓) มีบรรยากาศในเชิงสร้างสรรค์ที่เอื้ออำนวยต่อการทำงาน ป้องกันความ ขัดแย้ง และ ทัศนคติในเชิงลบระหว่างสมาชิก จะทำให้พลังงานหรือความพยายามที่จะทำงาน ร่วมกันหมดไป เหลือ แต่ความระแวงมองบุคคลในแง่ร้ายและไม่ซ้าก็จะทำให้ขังตนเอง ต่างคน ต่างอยู่ในที่ทำงาน ของตนเอง และไม่พยายามเกี่ยวข้องกับคนอื่น ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความร่วมมือ ของสมาชิกใน องค์กรอยู่ในขั้น โคม่า

(๔) ผู้นำของโครงการต้องมีทักษะในการบริหารงานในลักษณะนี้อย่างแท้จริง เพราะเป็นการ บริหารในแนวใหม่เป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนาซึ่งจะต้องใช้กระบวนการความคิดและ การ ปฏิบัติ หน้าที่ทุกฝ่ายจะต้องมาทำงานร่วมกันทักษะเหล่านี้ต้องใช้ทั้งด้านเทคนิค วิธีการบริหาร ด้านการจัดการ และแก้ปัญหาด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่ม และ ระหว่างองค์กร

นอกจากนั้นผู้นำ จะต้องมี จินตภาพที่กว้างไกลศักยภาพในการเรียนรู้และมีความ สนใจสร้างสรรค์ ระบบการทำงานอย่าง จริงจัง รอจะพัฒนาตนเองให้เป็นผู้บริหารที่จะให้เกิดความ ร่วมมืออย่าง แท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การ ลดความขัดแย้งและสร้างความกระตือรือร้นของสมาชิก ตลอดจนการจัดระบบข้อมูลข่าวสารที่ หมุนเวียนได้รวดเร็วและทั่วถึง หากผู้นำขาดคุณสมบัติดังกล่าวแล้วจะทำให้ เกิดปัญหาความขัดแย้งและ ในที่สุดจะขาดความร่วมมือ

(๕) ผู้นำควรมอบการตัดสินใจและรับผิดชอบให้แก่กลุ่มแต่ก็ยังสามารถควบคุม ได้ในฐานะ ประธานในการประชุม สิ่งที่ต้องคอยระวังคือ ประธานต้องคอยควบคุมกำกับความดีและข้อตกลงที่จะ ทำงานร่วมกันและจะต้องคำนึงถึงกฎระเบียบด้วย

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการดำเนินโครงการต่างๆ ของภาครัฐ ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ดังนี้

(๑) ปัจจัยเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่

(๑.๑) ปัจจัยเกี่ยวกับกลุ่มสังคม เช่น ครอบครัว ชุมชน โรงเรียน เป็นต้น

(๑.๒) ปัจจัยเกี่ยวกับชนชั้นทางสังคม เช่น อาชีพ รายได้การศึกษา เป็นต้น

(๑.๓) ปัจจัยเกี่ยวกับบุคลิกภาพอันเกิดจากพันธุกรรม แรงขับ การกล่อมเกลา ทาง การเมือง ความต้องการทางจิตและสรีระ ความรู้สึกผูกพันกับชุมชน รวมทั้งความรู้ความเข้าใจ ความ เชื่อและเจตคติทางการเมือง

(๒) ปัจจัยเกี่ยวกับลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น ประเพณีศาสนา ความเชื่อ และ ปทัสถานของแต่ละสังคม

(๓) ปัจจัยเกี่ยวกับลักษณะของระบบการเมือง เช่น แนวคิดและปรัชญาของระบบ การเมือง การเปิดโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน

(๔) ปัจจัยเกี่ยวกับผลประโยชน์และผลกระทบที่ประชาชนเกี่ยวข้อง เช่น ความ ใกล้ชิดกับ ปัญหา ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ ผลกระทบทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม

นิรันดร์ จงวุฒิเวทย์ (๒๕๒๗) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

(๑) ความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้ ประชาชนมีส่วนร่วม ใน กิจกรรมต่างๆ เช่น การลงแขก การบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์การสร้าง โบสถ์วิหาร เป็นต้น

(๒) ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศ ตำแหน่งทำให้ประชาชนเกิดความ เกรงใจที่จะมีส่วนร่วมด้วยๆ ทั้งๆที่ยังไม่มีความศรัทธาหรือความเต็มใจอย่าง เต็มที่ที่จะทำ เช่น ผู้ใหญ่ ออกปากขอแรงผู้น้อยก็ช่วย เป็นต้น

(๓) อำนาจบังคับ ที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบีบ บังคับให้มีส่วนร่วม ในการกระทำต่างๆ เช่น บีบบังคับให้ทำงานเยี่ยงทาส เป็นต้น

องค์ประกอบสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมี ๓ ประการ คือ

(๑) P : participatory หมายถึง กระบวนการที่มีผู้ใช้ประโยชน์จากการวิจัย นักวิจัย และ นักพัฒนา หรือที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัยนั้น

(๒) A : action หมายถึง วิธีการปฏิบัติการหรือกระบวนการดำเนินการที่นักวิจัย เลือกใช้ เพื่อให้ ได้คำตอบของประเด็นปัญหาการวิจัย

(๓) R : research หมายถึง กระบวนการศึกษาการวิจัยที่ต้องการมีการศึกษาค้นคว้า อย่างเป็น ระบบตามวิธีการศึกษากระบวนการทางวิทยาศาสตร์ร่วมในการวิจัยจะต้องเอาการดำเนินชีวิตที่ตน กระทำอยู่เป็นปกติธรรมดาเป็น "เดิมพัน" และจะเป็น ผู้มีส่วนร่วมได้ส่วนเสียในกิจกรรมครั้งนี้

กล่าวโดยสรุปแนวคิดการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมได้แก่กระบวนการในการใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างนักวิจัย นักพัฒนา หรือผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน โดยการระดมความคิด การวางแผน การลงมือทำ และการติดตามประเมินผล

๕. บริบทจังหวัดน่าน

คำขวัญจังหวัดน่าน

“แข่งเรือลือเลื่อง เมืองงาช้างดำ จิตรกรรมวัดภูมินทร์ แดนดินส้มสีทอง เรืองรองพระธาตุแช่แห้ง”

๑. ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดน่าน

เมืองน่านมีที่มาของชื่อปรากฏในตำนานพระอัมภาคว่า “นันทสุวรรณนคร” ในตำนานเก่าๆเรียกเมืองน่านอีกคำหนึ่งว่า "กาวน่า" ต่อมามีการเรียกชื่อเมืองน่านว่า "นันทบุรี" หรือ "นันทบุรีศรีนครน่าน" ที่มาของชื่อเมืองน่านมาจากชื่อแม่น้ำน่านอันเป็นที่ตั้งของเมืองที่อยู่บนสองฟากฝั่งแม่น้ำน่านชื่อของเมืองน่านได้ปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงเรียกว่าเมืองน่านคือตั้งแต่แรกตั้งเมืองใหม่ ณ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน

เมืองน่านแม้จะมีการเรียกชื่อใหม่ว่า "นันทบุรี" หรือ "นันทบุรีศรีนครน่าน" ซึ่งใช้กันในทางราชการในสมัยโบราณและ ศุภอักษรนามนันทบุรีเป็นนามที่ไพเราะและมีความหมายมงคลนามแต่ก็มีหลายพยางค์และเรียกยากจึงกลับมานิยมเรียกนามเมืองตามเดิมว่า "เมืองน่าน" ตลอดจนถึงปัจจุบัน

เมืองน่านในอดีตเป็นนครรัฐเล็กๆก่อตัวขึ้นราวกลางพุทธศตวรรษที่๑๘ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านและแม่น้ำสาขาในหุบเขาทางตะวันออกของภาคเหนือ ประวัติศาสตร์เมืองน่านเริ่มปรากฏขึ้นราว พ.ศ. ๑๘๒๕ ภายใต้การนำของพญาภูคา ศูนย์การปกครองอยู่ที่เมืองย่าง (เชื่อกันว่าเป็นบริเวณริมฝั่งด้านใต้ของแม่น้ำย่างใกล้เทือกเขาตอยภูคาในเขตบ้านเสี้ยว ตำบลยม อำเภอท่าวังผา) เพราะปรากฏร่องรอยชุมชนในสภาพที่เป็นคูน้ำคันดินกำแพงเมืองซ้อนกันอยู่ ต่อมาพระยาภูคาได้ขยายอาณาเขตปกครองของตนออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้นโดยส่งราชบุตรบุญธรรม ๒ คนไปสร้างเมืองใหม่โดยขุนนุ่นผู้ไปสร้างเมืองจันทบุรี (เมืองพระบาง) และขุนฟองผู้สร้างเมือง วรรณครหรือเมืองบัว

ในสมัยของพญาการเมือง(กรานเมือง) โอรสของพญาผานอง เมืองบัวได้มีการขยายตัวมากขึ้นตลอดจนมีความสัมพันธ์กับเมืองสุโขทัยอย่างใกล้ชิด พงศาวดารเมืองน่านกล่าวถึงพญาการเมืองว่าได้รับเชิญจากเจ้าเมืองสุโขทัย (พระมหาธรรมราชาลิไท) ไปร่วมสร้างวัดหลวงอภัย (วัดอัมพวนาราม) ขากลับเจ้าเมืองสุโขทัยได้พระราชทานพระธาตุ ๗ องค์ พระพิมพ์ทองคำ ๒๐ องค์ พระพิมพ์เงิน๒๐ องค์ให้กับพญาการเมืองมาบูชา ณ เมืองบัวด้วย

พญาการเมืองได้ปรึกษาพระมหาเถรธรรมบาลจึงได้ก่อสร้างพระธาตุแช่แห้งขึ้นที่บนภูเพียงแช่แห้งพร้อมทั้งได้อพยพผู้คนจากเมืองบัวลงมาสร้างเมืองใหม่ที่บริเวณพระธาตุแช่แห้งเรียกว่า

ภูเพียงแช่แห้ง ในปี พ.ศ. ๑๙๐๒ โดยมีพระธาตุแช่แห้งเป็นศูนย์กลางเมือง หลังจากพญาการเมืองถึงแก่พิราลัยโอรสคือพญาผากองขึ้นครองเมืองแทนต่อมาเกิดปัญหาความแห้งแล้งจึงย้ายเมืองมาสร้างใหม่ที่ริมแม่น้ำ่านด้านตะวันตกบริเวณบ้านห้วยไค้คือบริเวณที่ตั้งของจังหวัดน่านในปัจจุบันเมื่อปี พ.ศ. ๑๙๑๑ ในสมัยเจ้าปู่แข่งครองเมืองระหว่างปี พ.ศ. ๑๙๕๐ - ๑๙๖๐ ได้สร้างวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหารวัดพระธาตุเขาน้อยวัดพญาภู แต่สร้างไม่ทันเสร็จก็ถึงแก่พิราลัยเสียก่อน พญาจ้าวพารผาสุมผู้เป็นหลานได้สร้างต่อจนแล้วเสร็จและได้สร้างพระพุทธรูปทองคำปางลีลาปัจจุบันคือพระพุทธรูปนันทบุรีศรีศากยมุนีประดิษฐานอยู่ในวิหารวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร

ในปีพ.ศ. ๑๙๙๓ พระเจ้าติโลกราชกษัตริย์นครเชียงใหม่มีความประสงค์จะครอบครองเมืองน่านและแหล่งเกลือบ่อมาง(ต.บ่อเกลือใต้ อ.บ่อเกลือ) ที่มีอย่างอุดมสมบูรณ์และหาได้ยากทางภาคเหนือจึงได้จัดกองทัพเข้ายึดเมืองน่าน เมืองน่านจึงถูกผนวกเข้าไว้ในอาณาจักรล้านนาตั้งแต่นั้นมาตลอดระยะเวลาเกือบ ๑๐๐ ปีที่เมืองน่านอยู่ในครอบครองของอาณาจักรล้านนาได้ค่อย ๆ ซึมซับเอาศิลปวัฒนธรรมของล้านนาเข้ามาไว้ในวิถีชีวิตโดยเฉพาะการรับเอาศิลปกรรมทางด้านศาสนาปรากฏศิลปกรรมแบบล้านนาเข้ามาแทนที่ศิลปกรรมแบบสุโขทัยอย่างชัดเจน ดังเช่น เจดีย์วัดพระธาตุแช่แห้ง เจดีย์วัดสวนตาล เจดีย์วัดพระธาตุช้างค้ำ แม้จะเหลือส่วนฐานที่มีช้างล้อมรอบซึ่งเป็นลักษณะศิลปะแบบสุโขทัยอยู่แต่ส่วนองค์เจดีย์ขึ้นไปถึงส่วนยอด เปลี่ยนเป็นศิลปกรรมแบบล้านนาไปจนหมดสิ้น

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯสถาปนาให้เจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯเลื่อนยศฐานันดรศักดิ์ขึ้นเป็น "พระเจ้านครน่าน" มีพระนามปรากฏตามสุพรรณบัฏว่า "พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชกุลเชษฐมหันต์ไชยน์นท บุริมหาราชวงศาธิบดีสุริตจาริราชอนุภวรักษ์วิบูลยศักดิ์กิติไพศาล ภูบาลพิตรสถิตย์ณนันทราชวงษ์" เป็นพระเจ้านครน่านองค์แรกและองค์เดียวในประวัติศาสตร์น่าน

ภายหลังได้รับการสถาปนาเป็นเจ้าน่านพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ จึงได้สร้างหอคำ (คุ้มหลวง) ขึ้นแทนหลังเดิมซึ่งสร้างในสมัยของเจ้าอนันตวรฤทธิเดชฯและด้านหน้าหอคำมีข่วงไว้ทำหน้าที่คล้ายสนามหลวงสำหรับจัดงานพิธีต่างๆ ตลอดจนเป็นที่จัดขบวนทัพออกสู้ศึก จัดขบวนนำเสด็จหรือขบวนรับแขกเมืองสำคัญและในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ เจ้ามหาพรหมสุรธาดาเจ้าผู้ครองนครน่านถึงแก่พิราลัยตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครก็ถูกยุบเลิกตั้งแต่นั้นมา ส่วนหอคำได้ใช้เป็นศาลากลางจังหวัดน่านจนปี พ.ศ. ๒๕๑๑ จังหวัดน่านได้มอบหอคำให้กรมศิลปากรใช้เป็นสถานที่จัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่านจนกระทั่งปัจจุบัน

การปกครองและประชากร (อาณาเขต เขตการปกครอง โครงสร้างบริหารราชการส่วนภูมิภาค ส่วนกลาง และส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชนในจังหวัด ประชากรและโครงสร้างประชากร ฯลฯ)

ที่ตั้งจังหวัด

จังหวัดน่านเป็นจังหวัดชายแดนด้านตะวันออกของภาคเหนือห่างจากกรุงเทพมหานครตามเส้นทางรถยนต์ประมาณ ๖๖๘ กิโลเมตรมีพื้นที่รวมทั้งสิ้น ๗,๑๗๐,๐๔๕ ไร่ หรือ๑๑,๔๗๒.๐๗๖ ตารางกิโลเมตรคิดเป็นร้อยละ ๒.๒๓ ของพื้นที่ทั้งประเทศเป็นพื้นที่ป่าเขาและลาดชันประมาณ ๘๕ % เหลือประมาณ ๑๕ % เป็นพื้นที่ราบ

ทิศเหนือและทิศตะวันออกติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมีความยาวตามแนวชายแดนประมาณ ๒๗๗ กิโลเมตรห่างจากแขวงหลวงพระบาง ๒๓๐ กิโลเมตร

ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดแพร่จังหวัดพะเยา

ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดแพร่และจังหวัดอุตรดิตถ์

มีจุดผ่านแดนสากล ๑ จุด คือ ด่านบ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติด้านตรงข้ามของ สปป.ลาว คือ บ้านน้ำเงิน เมืองเงิน แขวงไชยบุรี (ด่านสากล) และจุดผ่อนปรนด่านบ้านใหม่ชนแดน อำเภอสองแคว และบ้านห้วยสะแตง อ.ทุ่งช้าง กับเมืองเชียงฮ่อน สปป.ลาว

จังหวัดน่าน มีทิวเขาหลวงพระบางและทิวเขาผีปันน้ำ ซึ่งเป็นทิวเขาหินแกรนิตที่มีความสูง ๖๐๐ - ๑,๒๐๐ เมตร เหนือระดับน้ำทะเล ทอดผ่านทั่วจังหวัด คิดเป็นพื้นที่ประมาณร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ทั้งจังหวัด

พื้นที่ ของจังหวัดน่านโดยทั่วไป มีสภาพพื้นที่เป็นลูกคลื่น ลอนชันเกิน ๓๐ องศาประมาณร้อยละ ๘๕ ของพื้นที่จังหวัด ส่วนลูกคลื่นลอนลาด ตามลุ่มน้ำ จะเป็นที่ราบแคบๆ ระหว่างหุบเขาตามแนวยาวของกลุ่มน้ำ น่าน สา ว้า ปัว และกอน

จังหวัดน่านมีพื้นที่รวมทั้งสิ้น ๗,๑๗๐,๐๔๕ ไร่ หรือ ๑๑,๔๗๒.๐๗ ตารางกิโลเมตร จำแนกเป็น

๑. พื้นที่ป่าไม้และภูเขา	๓,๔๓๗,๕๐๐ ไร่	คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๙๔
๒. พื้นที่ป่าเสื่อมโทรม	๒,๘๑๓,๙๘๐ ไร่	คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๒๔
๓. พื้นที่ทำการเกษตร	๘๗๖,๐๔๓ ไร่	คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๒๒
๔. พื้นที่อยู่อาศัยและอื่นๆ	๔๓,๕๒๒ ไร่	คิดเป็นร้อยละ ๐.๖๐

ลักษณะภูมิอากาศของจังหวัดน่าน มีความแตกต่างกันของฤดูกาล โดยอากาศจะร้อนอบอ้าวในฤดูร้อน และหนาวเย็นในฤดูหนาว โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ พัดพาเอาความชุ่มชื้นมาสู่ภูมิภาค ทำให้มีผลตกชุก ในเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายน ซึ่งเป็นช่วงฤดูฝน และจะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ พัดพาเอาความหนาวเย็นสู่ภูมิภาค ในเดือนตุลาคมถึงกุมภาพันธ์ และในช่วงเดือนมีนาคมถึงเมษายน จะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้มีสภาพอากาศร้อน

นอกจากนี้จังหวัดน่าน ยังมีสภาพภูมิประเทศโดยรอบ เป็นหุบเขาและภูเขาสูงชันมาก ทิวเขาวางตัวในแนวเหนือใต้ ทำให้บริเวณยอดเขา สามารถรับความกดอากาศสูงที่แผ่มาจากประเทศจีนในฤดูหนาวได้อย่างทั่วถึงและเต็มที่ ขณะเดียวกันที่ทิวเขาวางตัวเหนือใต้ ทำให้เสมือนกำแพงปิดกั้นลมมรสุมทางทิศตะวันออก รวมทั้งยังมีระดับความสูงเฉลี่ยบนยอดเขา กับความสูงเฉลี่ยที่ผิวแตกต่างกันมาก และยังมีระดับความสูงเหนือระดับน้ำทะเล จากปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้ ในตอนกลางวัน ถูกอิทธิพลของแสงแดดเผา ทำให้อุณหภูมิร้อนมาก และในตอนกลางคืนจะได้รับอิทธิพลของลมภูเขา พัดลงสู่หุบเขา ทำให้อากาศเย็นในตอนกลางคืน

การปกครอง

ปี ๒๕๕๙ จังหวัดน่านมีประชากรทั้งหมด ๔๗๙,๙๑๖ คนแยกเป็นชาย ๒๔๑,๒๘๗ คน หญิง ๒๓๘,๖๒๙ คน แบ่งการปกครองเป็น ๑๕ อำเภอ ๙๙ ตำบล ๘๙๐ หมู่บ้าน การปกครองส่วนท้องถิ่นมี องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) จำนวน ๑ แห่ง เทศบาลเมืองจำนวน ๑ แห่ง เทศบาลตำบล จำนวน ๑๘ แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จำนวน ๘๐ แห่ง

โครงสร้างพื้นฐาน

ประชากรในพื้นที่ ร้อยละ ๘๐ เป็นชาวพื้นเมืองดั้งเดิม มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายท่ามกลางบรรยากาศแบบล้านนาตะวันออก มีความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ร้อยละ ๒๐ เป็นชาวไทยภูเขาชนเผ่าต่างๆ และประชากรที่ย้ายถิ่นฐานจากถิ่นอื่น ประชากรร้อยละ ๘๕ อยู่ภาคเกษตรมีพื้นที่เพาะปลูก ๗๙๗,๑๓๔ ไร่ ในจำนวนนี้เป็นพื้นที่พืชไร่ ๔๓๘,๕๙๗ ไร่ พืชที่ปลูก ได้แก่ ข้าวโพด ข้าวไร่ ฯลฯ พืชสวน ส้มสีทอง ลำไย ลิ้นจี่ สำหรับชาวนิยมปลูกข้าวเหนียวสำหรับบริโภคเองเป็นส่วนใหญ่

สถานการณ์และแนวโน้มด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

ในปีพ.ศ. ๒๕๕๘ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รายงานว่าจังหวัดน่านมีมูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัด (GPP) ตามราคาประจำปี ๒๘,๕๕๘ ล้านบาท มูลค่าผลิตภัณฑ์เฉลี่ยต่อหัว (Per capita GPP) ๖๔,๓๐๕ บาท ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรมีการทำนาข้าวบริเวณที่ราบลุ่มและทำการปลูกพืชไร่ เช่น ยาสูบ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ถั่วเขียว ถั่วลิสง และสวนผลไม้ที่ทำการเพาะปลูกมาก ได้แก่ มะม่วง ลำไย มะขามหวาน ขนุนหน้ ลิ้นจี่ และ ส้มเขียวหวาน ที่มีชื่อเสียงของจังหวัดน่าน หรือที่เรียกว่า ส้มสีทอง ด้านอุตสาหกรรมครัวเรือน ส่วนใหญ่มีการทอผ้าพื้นเมือง และการทำเครื่องเงินข้อมูลสถานการณ์แรงงานจังหวัดน่าน

ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดน่านโดยปกติจะมี ๓ ฤดูดังนี้คือ

ฤดูร้อน อยู่ในช่วงเดือน มีนาคม ถึงเดือนพฤษภาคม ซึ่งมีอากาศร้อนและแห้งแล้งโดยในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๕๙ มีอุณหภูมิโดยสูงสุด ประมาณ ๔๓.๓ องศาเซลเซียส

ฤดูฝน ในปีพ.ศ. ๒๕๕๙ เริ่มมีฝนตกมากตั้งแต่เดือนพฤษภาคม จนถึงเดือนกันยายน มีฝนตกประมาณ ๑๒๒ วัน ปริมาณน้ำฝนที่วัดได้ทั้งปีรวม ๑,๔๑๒.๖ มิลลิเมตร ซึ่งจะมีฝนตกชุกในเดือนสิงหาคม

ฤดูหนาว อยู่ในช่วงเดือนตุลาคม ถึงเดือนกุมภาพันธ์ซึ่งมีสภาพอากาศหนาวเย็นมากในปี พ.ศ.๒๕๕๙ มีอุณหภูมิต่ำสุดในเดือนกุมภาพันธ์ มีอุณหภูมิ ๖.๔ องศาเซลเซียส

ข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จังหวัดน่าน มีพื้นที่ป่าไม้ที่ถูกกำหนดเป็นป่าสงวนแห่งชาติ รวมเนื้อที่ทั้งสิ้นประมาณ ๖,๔๙๗,๒๓๑ ไร่ โดยเป็นป่าวนอุทยานแห่งชาติ ๓ แห่งสวนรุกขชาติ ๒ แห่ง และมีเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า ๑ แห่ง

จังหวัดน่านมีแหล่งแร่ที่สำคัญ ได้แก่ ถ่าน

หิน ลิกไนต์แมงกานีส วุลแฟรม แร่ใยหิน และหินประดับชนิดปูนทรัพยากรด้านแหล่งน้ำ เนื่องจากจังหวัดน่านมีพื้นที่เป็นภูเขาสูง ซึ่งเป็นต้นกำเนิดแม่น้ำหลายสายที่สำคัญของจังหวัดน่าน ได้แก่ แม่น้ำน่าน แม่น้ำว่า แม่น้ำสมุน และยังมีแม่น้ำสายเล็ก ๆ ที่ไหลมารวมแม่น้ำสายสำคัญเหล่านี้ ซึ่งแม่น้ำสายต่าง ๆ นี้จะเป็นแม่น้ำที่สำคัญ ในการนำมาใช้อุปโภค บริโภคและใช้ในการเกษตร และแม่น้ำสายสำคัญ คือ แม่น้ำน่าน ยังได้ไหลผ่านไปยังจังหวัดอุตรดิตถ์ พิษณุโลก พิจิตร ไปบรรจบแม่น้ำปิงที่จังหวัดนครสวรรค์

การคมนาคม

จังหวัดน่านมีการคมนาคมที่สำคัญ คือ ทางรถยนต์และทางอากาศ เส้นทางรถยนต์มีทางหลวงแผ่นดินและทางหลวงจังหวัดสำหรับใช้ติดต่อกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียงและการคมนาคมทางอากาศเส้นทางการบินจากจังหวัดน่านไปยังกรุงเทพมหานคร พิษณุโลก และเชียงใหม่ สำหรับการคมนาคมทางน้ำจะใช้ติดต่อเป็นระยะสั้นๆ ระหว่างอำเภอภายในจังหวัด

การสาธารณสุข

ในปีงบประมาณ ๒๕๕๙ จังหวัดน่านมีการประปา ๒ แห่ง มีกำลังผลิตรวมทั้งสิ้น ๙.๓ ล้านลูกบาศก์เมตร มีปริมาณน้ำที่ผลิตได้ ๖.๔ ล้านลูกบาศก์เมตร และมีปริมาณน้ำที่จำหน่ายแก่ผู้ใช้ ๔.๔ ล้านลูกบาศก์เมตร ส่วนการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค จังหวัดปิงบประมาณ ๒๕๕๙ มีการจำหน่ายกระแสไฟฟ้า ๒๙๖.๕๔ ล้านกิโลวัตต์/ชั่วโมง ซึ่งมีจำนวนผู้ใช้ไฟฟ้าทั้งสิ้น ๑๕๓,๘๖๕ ราย

ด้านการศึกษา

ในปีการศึกษา ๒๕๕๙ จังหวัดน่านมีโรงเรียน ๔๑๒ แห่ง จำนวนครู ๔,๗๕๔ คน นักเรียน ๖๑,๑๒๒ คน และมีจำนวนสถานศึกษาในระดับอาชีวศึกษา ๔ แห่ง ได้แก่ วิทยาลัยเทคนิคน่าน วิทยาลัยสารพัดช่างน่าน วิทยาลัยสารพัดช่าง อำเภอเวียงสาวิทยาลัยสารพัดช่างอำเภอบัว และสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา ๓ แห่ง สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ๑ แห่ง มหาวิทยาลัยราชภัฏ ๑ แห่ง และมหาวิทยาลัยสงฆ์ ๑ แห่ง

ด้านสาธารณสุข

ปีงบประมาณ ๒๕๕๙ จังหวัดน่านมีจำนวนโรงพยาบาลและสถานพยาบาล ๑๖๓ แห่ง ให้บริการผู้ป่วยใน ๗๔,๔๕๘ ราย ผู้ป่วยนอก ๑,๓๔๑,๓๑๖ ราย อัตราการตายต่อประชากร ๑๐๐,๐๐๐ คน เมื่อจำแนกตามกลุ่มสาเหตุการตายพบว่ากลุ่มสาเหตุการตายด้วยโรคมะเร็งทุกชนิดเป็นอันดับหนึ่งอัตรา ๑๓๗.๓๕ รองลงมาเป็นกลุ่มปอดบวม , ปอดอักเสบ อัตรา ๕๘.๗๗ และการตายด้วยโรคปอดอุดกั้นเรื้อรังอัตรา ๔๖.๔๘

๖. ปัญหาขยะมูลฝอยในประเทศไทย

จากข้อมูลสถานการณ์ขยะมูลฝอยที่ผ่านมา พบว่า แนวโน้มของปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นทั่วประเทศ มีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นในทุกปี ทั้งนี้ หากพิจารณาถึงอัตราการเกิดขยะมูลฝอยของประเทศไทยก็มีแนวโน้มที่เพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ พบว่ามีปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นของประเทศไทย ๒๗.๐๖ ล้านตัน ซึ่งคิดเป็นอัตราการเกิดขยะมูลฝอยที่ ๑.๑๔ กิโลกรัมต่อคนต่อวัน

ตารางที่ ๒.๑ ปริมาณและอัตราขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้น ปี ๒๕๕๑ - ๒๕๕๙

ปี พ.ศ.	ปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้น (ล้านตัน)	อัตราการเกิดขยะมูลฝอย (กิโลกรัม/คน/วัน)
๒๕๕๑	๒๓.๙๓	๑.๐๓
๒๕๕๒	๒๔.๑๑	๑.๐๔
๒๕๕๓	๒๔.๒๒	๑.๐๔
๒๕๕๔	๒๕.๓๕	๑.๐๘
๒๕๕๕	๒๔.๗๓	๑.๐๕
๒๕๕๖	๒๖.๗๗	๑.๑๕
๒๕๕๗	๒๖.๑๙	๑.๑๑
๒๕๕๘	๒๖.๘๕	๑.๑๓
๒๕๕๙	๒๗.๐๖	๑.๑๔

หมายเหตุ : ข้อมูลปี ๒๕๕๑ - ๒๕๕๕ ได้จากการคาดการณ์ และข้อมูลปี ๒๕๕๖ - ๒๕๕๙ ได้จากการสำรวจข้อมูลจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศ โดยสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคและสำนักงาน

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด

สำหรับประเทศไทย ปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นทั่วประเทศ มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นทุกปี รวมทั้งปริมาณขยะมูลฝอยที่ถูกลำไปกำจัดอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ และปริมาณขยะมูลฝอยที่ถูกลำกลับมาใช้ประโยชน์ก็มีแนวโน้มที่เพิ่มมากขึ้นเช่นเดียวกัน เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนมีความใส่ใจในการดำเนินการคัดแยกขยะมูลฝอยเพิ่มมากขึ้น

ตารางที่ ๒.๒ ปริมาณขยะมูลฝอยที่ถูกกำจัด และถูกนำมาใช้ประโยชน์ ปี ๒๕๕๑ - ๒๕๕๙

ปี พ.ศ.	ปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้น (ล้านตัน)	ปริมาณขยะมูลฝอยที่ถูกกำจัดอย่างถูกต้อง		ปริมาณขยะมูลฝอยที่ถูกนำมาใช้ประโยชน์	
		(ล้านตัน)	(ร้อยละ)	(ล้านตัน)	(ร้อยละ)
๒๕๕๑	๒๓.๙๓	๕.๖๙	๒๔%	๓.๔๕	๑๔%
๒๕๕๒	๒๔.๑๑	๕.๙๗	๒๕%	๓.๘๖	๑๖%
๒๕๕๓	๒๔.๒๒	๕.๗๗	๒๔%	๓.๙๐	๑๖%
๒๕๕๔	๒๕.๓๕	๕.๖๔	๒๒%	๔.๑๐	๑๖%
๒๕๕๕	๒๔.๗๓	๕.๘๓	๒๔%	๕.๒๘	๒๑%
๒๕๕๖	๒๖.๗๗	๗.๒๗	๒๗%	๕.๑๕	๑๙%
๒๕๕๗	๒๖.๑๙	๗.๘๘	๓๐%	๔.๘๒	๑๘%
๒๕๕๘	๒๖.๘๕	๘.๓๔	๓๑%	๔.๙๔	๑๘%
๒๕๕๙	๒๗.๐๖	๙.๕๗	๓๕%	๕.๘๑	๒๑%

จากสถานการณ์ที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่า ขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นมีอัตราการเพิ่มขึ้นสูงทุกปี ในขณะที่อัตราขยะมูลฝอยที่ถูกนำไปกำจัด และอัตราขยะมูลฝอยที่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ทั้งนี้ วิกฤตปัญหาขยะมูลฝอย จึงถือเป็นหนึ่งในปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน เนื่องจากปัญหาทวีความรุนแรงมากขึ้นทั้งด้านปริมาณขยะมูลฝอยที่เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยที่ดำเนินการไม่ถูกต้องยังคงไม่ได้รับการปรับปรุง รวมทั้งในสังคมเมืองที่มีการขยายตัวสูงตามจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น และการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งเทคโนโลยี ส่งผลให้เกิดการบริโภคเพิ่มสูงขึ้น ทำให้ปริมาณขยะมูลฝอยในสังคมเมืองเพิ่มขึ้นตามไป

ปัญหาขยะมูลฝอยจังหวัดน่าน

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน แจ้งว่า สถานการณ์ข้อมูลขยะมูลฝอยจังหวัดน่าน ใน ๑๕ อำเภอ ๙๘ ตำบล มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) รวมจำนวน ๑๐๐ แห่ง ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด จำนวน ๑ แห่ง เทศบาลเมือง จำนวน ๑ แห่ง เทศบาลตำบล จำนวน ๑๙ แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน ๗๙ แห่ง โดยจากแบบสำรวจข้อมูลด้านการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนจังหวัดน่าน (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ ๓, ๒๕๕๗) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในพื้นที่จังหวัดน่าน จำนวน ๙๙ แห่ง (เทศบาล ๑๙ แห่ง และ อบต. ๗๙) สรุปลงข้อมูลสถานการณ์ขยะมูลฝอยจังหวัดน่าน ดังนี้

๑. มีสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยที่ถูกหลักสุขาภิบาลจำนวน ๒ แห่ง คือ เทศบาลเมืองน่าน และเทศบาลตำบลท่าวังผา โดยเทศบาลเมืองน่านมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรวมทั้งจำนวน ๑๗ แห่ง มีปริมาณขยะจำนวน ๕๐ ตันต่อวัน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๒๗ ของปริมาณขยะทั้งหมดในพื้นที่

จังหวัดน่าน สำหรับเทศบาลท่าวังผามีปริมาณมีปริมาณขยะจำนวน ๕ ตันต่อวัน คิดเป็นร้อยละ ๑.๐๓ ของปริมาณขยะทั้งหมดในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งไม่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมทิ้งขยะมูลฝอย

๒. องค์ประกอบขยะมูลฝอยของจังหวัดน่าน คือ ขยะอินทรีย์ ๖๒% ขยะรีไซเคิล ๒๔% ขยะทั่วไป ๑๐% และขยะอันตราย ๔%

๓. ปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดน่าน มีจำนวนทั้งสิ้น ๔๔๔ ตันต่อวัน

๔. ปริมาณขยะสะสม ๒๗,๕๙๕.๘๘ ตัน ในเขตเทศบาล ๑๙,๘๐๕.๖๐ ตัน ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ๗,๗๙๐.๒๘ ตัน

๕. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน ๖๓ แห่ง คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๖๔ ไม่มีระบบเก็บรวบรวมขยะมูลฝอย โดยมีปริมาณขยะ ๒๓๘ ตันต่อวัน สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน ๓๖ แห่ง คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๓๗ มีระบบเก็บรวบรวมขยะมูลฝอย โดยไม่มีปริมาณขยะ จำนวน ๒๐๖ ตันต่อวัน โดยจำนวนบ่อขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดน่านมีจำนวนทั้งหมด ๑๙๓ บ่อ อยู่ในเขตเทศบาลจำนวน ๕๗ บ่อ และองค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน ๑๓๖ บ่อ

๖. พื้นที่ที่มีการเก็บรวบรวม/เก็บขนขยะมูลฝอย ส่วนใหญ่ครอบคลุมทุกหมู่บ้าน/ชุมชน แต่กำจัดไม่ถูกวิธี และไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ

๗. พาหนะที่ใช้ในการเก็บขน ได้แก่ รถเปิดข้างท้าย รถบรรทุกอัดท้าย รถบรรทุกเทท้าย ปิคอัพ และรถบรรทุกส่วนบุคคล โดยส่วนใหญ่ใช้วิ่งประมาณ ๑ - ๒ เที่ยวต่อวัน ซึ่งมีไม่เพียงพอต่อการใช้งาน และส่วนใหญ่มีระยะเวลาการใช้งานที่นาน

๗. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ปาจารย์ หละดำ (๒๕๕๐: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการจัดการขยะของครอบครัวริมทะเลสาบสงขลา เทศบาลตำบลสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาพฤติกรรมการจัดการขยะของครอบครัวริมทะเลสาบสงขลา เทศบาลตำบลสิงหนคร จังหวัดสงขลา และ ๒) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของหัวหน้าครอบครัวกับพฤติกรรมการจัดการขยะของครอบครัวริมทะเลสาบสงขลา กลุ่มตัวอย่างเป็นหัวหน้าครอบครัวที่อาศัยอยู่ในชุมชนริมทะเลสาบสงขลา ในเขตเทศบาลตำบลสิงหนคร จังหวัดสงขลา จำนวน ๓๙๒ คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น จำนวน ๑ ฉบับ และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบไคสแควร์ และการทดสอบค่าที ผลการศึกษา พบว่า ๑) ครอบครัวในชุมชนริมทะเลสาบสงขลา ในเขตเทศบาลตำบลสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีพฤติกรรมการจัดการขยะถูกต้องตามหลักสุขลักษณะในระดับสูง และ ๒) คุณลักษณะของหัวหน้าครอบครัวที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการจัดการขยะของครอบครัว ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ ๐.๐๕ ประกอบด้วย ๔ ปัจจัย คือ เพศ อายุ อาชีพ และระดับความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะของหัวหน้าครอบครัว ส่วนคุณลักษณะอีก ๓ ประการ คือ ระดับการศึกษาระดับรายได้ และระดับการรับรู้ข่าวสารในการจัดการขยะไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการจัดการขยะของครอบครัวในชุมชนริมทะเลสาบสงขลา

วัลย์พร สกุลทอง (๒๕๕๐: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการจัดการขยะของประชาชน ในเขตเทศบาลเมืองมาบตาพุด จังหวัดระยอง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับพฤติกรรมการจัดการขยะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองมาบตาพุด จังหวัดระยอง และเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของพฤติกรรมการจัดการขยะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองมาบตาพุด จังหวัดระยอง จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และจำนวนสมาชิก โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๔๐๐ คน โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ค่าเฉลี่ย การอยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติเชิงอนุมาน คือ t - test, One - way ANOVA และ Scheff' Test ผลการศึกษา พบว่า พฤติกรรมการจัดการขยะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองมาบตาพุด จังหวัดระยอง โดยรวม มีพฤติกรรมการจัดการขยะอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีพฤติกรรมการจัดการขยะในระดับมากที่สุดคือ ด้านการนำกลับมาใช้ใหม่ รองลงมา คือ ด้านการลดการเกิดขยะ และด้านการจัดการขยะ โดยในด้านการนำกลับมาใช้ใหม่ ประชาชนมีพฤติกรรมการเลือกขยะประเภทกล่องกระดาษ หรือหนังสือพิมพ์เก็บไว้นานหรือนำกลับมาใช้ได้อีก ในด้านการลดการเกิดขยะ ประชาชนมีพฤติกรรมเลือกใช้ถุงพลาสติกใส่สิ่งของใบใหญ่เพียงใบเดียวมากกว่าใบเล็กหลาย ๆ ใบ และในด้านการคัดแยกขยะประชาชนมีพฤติกรรม การทิ้งขยะแยก โดยจะต้องมีถังขยะรองรับเสมอ ส่วนผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของพฤติกรรมการกำจัดขยะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองมาบตาพุด จังหวัดระยอง พบว่า อายุ และจำนวนสมาชิก ในครอบครัว ต่างกันมีพฤติกรรมการจัดการขยะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองมาบตาพุดแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วน เพศ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ต่างกันมีพฤติกรรมการจัดการขยะของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองมาบตาพุด ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๕

ฐิติรัตน์ ธิติภมรรัตน์ (๒๕๕๑: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการจัดการขยะของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับพฤติกรรมการจัดการขยะของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี และเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของพฤติกรรมการจัดการขยะของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน รายได้ในครัวเรือน จำนวนสมาชิกในครอบครัว และการได้รับข่าวสาร โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๔๐๐ คน โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ค่าเฉลี่ย การอยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติเชิงอนุมาน คือ t - test, One - way ANOVA และ Scheff' Test ผลการศึกษา พบว่า พฤติกรรมการจัดการขยะของประชาชน ในเขตเทศบาลตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี โดยรวมอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างดี และรายด้านทั้ง ๓ ด้านอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างดี ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการลดการเกิดขยะ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของพฤติกรรมการจัดการขยะของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี พบว่า อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ต่างกันมีพฤติกรรมการจัดการขยะแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ โดยพบว่า ผู้ที่มีอายุมากมีพฤติกรรมในการจัดการขยะดีกว่าผู้ที่มีอายุน้อย แต่เรื่องการศึกษา พบว่า ผู้ที่มีการศึกษาน้อยมีพฤติกรรมในการจัดการขยะดีกว่าผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่า ส่วนอาชีพ พบว่า พ่อบ้าน/แม่บ้าน มีพฤติกรรมการจัดการขยะดีกว่าอาชีพอื่น นอกจากนั้น พบว่า

เพศ ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน รายได้ในครัวเรือน จำนวนสมาชิกในครอบครัว และการได้รับข่าวสารที่แตกต่างกันมีพฤติกรรมกรรมการจัดการขยะไม่แตกต่างกัน

มยุรี คงแฉลง (๒๕๕๑: ๗๒-๗๘) ได้ทำการศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการคัดแยกขยะของพนักงานโรงพยาบาลเกษมราษฎร์สุขภาพ ๓ ซึ่งพบว่า การรับรู้ข่าวสาร ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการคัดแยกขยะ ทศนคติเกี่ยวกับการคัดแยกขยะอยู่ในระดับสูง และมีพฤติกรรมกรรมการคัดแยกขยะอยู่ในระดับปานกลาง และผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมกรรมการคัดแยกขยะ ได้แก่ อายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการคัดแยกขยะ และทัศนคติเกี่ยวกับการคัดแยกขยะ ส่วนปัจจัยที่ไม่มีผลต่อพฤติกรรมกรรมการคัดแยกขยะ ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา อายุงาน ลักษณะงานที่ปฏิบัติ และความรู้เกี่ยวกับการคัดแยกขยะ

ปวันพิศขร์ บุญยะชัยชนะ (๒๕๕๒ : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการจัดการขยะในเขต พื้นที่เทศบาลนครเชียงใหม่พบว่าประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมในการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุที่เกิดขึ้นไม่มี ส่วนร่วมในการคิดวางแผนในกิจกรรมหรือโครงการไม่มีส่วนร่วมในการประชุมและทราบถึงสาเหตุปัญหาไม่มีส่วน ร่วมในการคิดวางแผนไม่มีส่วนร่วมในการเสนอปัญหาความต้องการและไม่มีส่วนร่วมในการประเมินผลในกิจกรรม หรือโครงการและในการมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์หรือชักชวนให้ร่วมทำกิจกรรมและการเข้าไปมีส่วนร่วมใน กิจกรรมหรือโครงการประชาชนมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อยส่วนปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนคือประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าจัดการขยะของเทศบาลยังไม่เป็นที่น่าพึงพอใจประชาชนไม่เห็นความสำคัญในการ แยกขยะก่อนที่จะนำไปทิ้งหรือกำจัดเมื่อขยะมีปริมาณมากประชาชนเห็นว่าเป็นการเสียเวลาในการแยกขยะก่อน ทั้งนี้จากนั้นเทศบาลยังขาดแนวทางและขาดการส่งเสริมให้ประชาชนร่วมมือในการแยกขยะขาดงบประมาณและ วัสดุอุปกรณ์ในการแยกขยะขาดการณรงค์ และการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับความรู้และความเข้าใจในการจัดการขยะ อย่างถูกต้องแก่ประชาชน

กนกกรัตน์ นาวีการ พรทิพย์ หนักแน่น สุวิทย์จิตร ภัคดี และอนันต์ ปัญญาศิริ (๒๕๕๒ : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพฤติกรรมและความคิดเห็นการจัดการขยะของประชาชนในพื้นที่เกาะลิบง จังหวัดตรัง พบว่า พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับสูงร้อยละ ๘๑.๐๐ มีเจตคติและความ ตระหนักอยู่ในระดับสูงร้อยละ ๗๒.๐๐ มีพฤติกรรมในการคัดแยกขยะก่อนทิ้งร้อยละ ๖๒.๐๐ โดยแยกเป็น ขยะทั่วไป ขยะรีไซเคิล และขยะอินทรีย์ซึ่งส่วนใหญ่กำจัดขยะโดย ขยะทั่วไปนำไปเผาร้อยละ ๓๗.๗๕ ขยะรีไซเคิลนำไปทิ้งร้อยละ ๓๕.๑๐ ขยะอินทรีย์นำไปทิ้งร้อยละ ๔๒.๗๕ และขยะอันตรายส่วนใหญ่มีน้อย จึงกำจัดด้วยวิธีการฝังกลบ ส่วนความคิดเห็นในเรื่องการจัดการปัญหาขยะอย่างยั่งยืน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่า ทุกคนในชุมชนควรให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหา เช่น ทิ้งขยะลงถัง ลดการใช้ถุงพลาสติก และคัดแยกขยะก่อนทิ้ง อีกทั้งควรจัดตั้งกลุ่มในการจัดการขยะ เช่น โรงปุ๋ยหมักขยะอินทรีย์ สำหรับ ความต้องการให้หน่วยงานท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการจัดการขยะของชุมชนนั้น กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าหน่วยงานท้องถิ่นควรมีการจัดการอบรมให้ความรู้สนับสนุนโครงการต่างๆ เช่น โรงปุ๋ยหมัก ขยะอินทรีย์จัดตั้งธนาคารขยะ จัดวางถังขยะให้เพียงพอ และกำจัดขยะอย่างถูกวิธีส่วนศักยภาพและ รูปแบบการจัดการขยะชุมชนพบว่า ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการขยะชุมชนได้โดยสามารถให้ความ ร่วมมือในการคัดแยกขยะในครัวเรือนร้อยละ ๘๖.๕๐ ซึ่งสามารถคัดแยกเป็น ๓ ประเภทคือ ขยะอินทรีย์ ขยะรีไซเคิล และขยะ

ทั่วไป รวมทั้งกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ยังให้ความร่วมมือในการจัดตั้งธนาคารขยะ และโรงปุ๋ยหมักขยะอินทรีย์ร้อยละ ๗๘.๐๐ และ ๘๓.๕๐ ตามลำดับ ข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการ ปัญหาขยะของหน่วยงานท้องถิ่น ได้แก่ จัดให้ชาวบ้านได้รับการอบรมให้ความรู้ในการคัดแยกขยะ รณรงค์และประชาสัมพันธ์เรื่องการทิ้งขยะให้ลงถัง และการคัดแยกขยะเป็นประจำ จัดตั้งธนาคารขยะ และโรงปุ๋ยหมักขยะอินทรีย์ และมีรถเก็บขยะ และจ้างคนงานมาช่วยเก็บขยะตามจุดต่างๆ ทุกสัปดาห์

สร้อยญา ตันศิริ (๒๕๕๔: บทคัดย่อ) การศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของประชาชนในเขตเทศบาล เมืองแพร่ อำเภอเมืองจังหวัดแพร่ ผลการศึกษาพบว่าประชาชนในเขตเทศบาลเมืองแพร่ส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมใน ระบบการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลเมืองแพร่ในขั้นตอนที่หนึ่งคือการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาสาเหตุของปัญหาขยะและการมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรมร่วมกับเทศบาลเมืองแพร่และในขั้นตอนที่สามคือการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงานการแก้ไขปัญหาขยะของเทศบาลขั้นตอนที่ประชาชนในเขตเทศบาลเมืองแพร่เข้าไปมีส่วนร่วมมากที่สุดคือขั้นตอนที่สองศึกษาการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการเกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยตาม แนวคิดการจัดการขยะแบบ ๓Rs

ทวิช ยะปะนันท์ (๒๕๕๕ : บทคัดย่อ) ได้ดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบ การจัดการขยะของเทศบาลตำบลสอง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ พบว่า การวิจัยครั้งนี้ได้เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร วิเคราะห์ปัญหา และแสดงความคิดเห็น และสร้างรูปแบบ การจัดการขยะมูลฝอย ซึ่งได้รูปแบบ ๓ รูปแบบ คือ การจัดตั้งธนาคารขยะชุมชน การจัดตั้งกลุ่มน้ำหมัก ชีวภาพ และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการรวบรวมขยะจากถังเป็นการใช้ถุงขยะ โดยปริมาณขยะที่เกิดขึ้นในครัวเรือนประมาณวันละ ๑.๐๐ - ๒.๐๐ กิโลกรัม มีการคัดแยกขยะก่อนนำไปทิ้งถังขยะ ปฏิบัติ เป็นประจำร้อยละ ๓๖.๕๐ โดยประเภทขยะต่าง ๆ เช่น กระจก/พลาสติก/ขวดแก้ว/กระดาษ/เศษ อาหาร ปฏิบัติเป็นประจำ ร้อยละ ๕๑.๒๐ การจัดตั้งธนาคารขยะในรูปแบบของคณะกรรมการเพื่อเป็น แกนกลางในการประสานกับชุมชนในแต่ละครัวเรือนเพื่อนำขยะที่คัดแยกแล้วมาขายที่วัดจากนั้น ประสานงานกับร้านรับซื้อของเก่าเพื่อมารับซื้อขยะจากทางกลุ่ม การแยกขยะที่สามารถขายได้นำไปขายทุกเดือน ส่วนประเภทขยะที่ย่อยสลายได้ให้นำไปทำน้ำหมักชีวภาพ

ปนัดดา รุจิศิริ (๒๕๕๔ : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการจัดการขยะของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนนานาชาติเทร็ลล มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลในดานการจัดการขยะของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนนานาชาติเทร็ลล ๒) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการจัดการขยะของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนนานาชาติเทร็ลล ๓) เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อพฤติกรรมการจัดการขยะของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนนานาชาติเทร็ลล และ ๔) เพื่อศึกษาแนวทางการปรับปรุงดานการจัดการขยะของโรงเรียนนานาชาติเทร็ลล การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงสำรวจ (Survey Research) กลุ่มประชากรที่ทำการศึกษา คือ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนนานาชาติเทร็ลล จำนวน ๑๐๑ คน ผลการศึกษา พบว่า พฤติกรรมในการจัดการขยะของนักเรียนและแนวทางในการปรับปรุงดานการจัดการขยะมีความสอดคล้องกัน เนื่องจากพฤติกรรมดานการจัดการขยะของนักเรียนกลุ่มประชากรอยู่ในระดับต่ำ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๓๐ คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๕ โดยเมื่อพิจารณาเป็นรายขอแล้วพบว่า พฤติกรรมในการจัดการ

ขยะของนักเรียนกลุ่มประชากรสวนใหญ่เป็นเรื่องของการนำขยะกลับมาใช้ใหม่ทั้งสิ้น ซึ่งมีความสอดคล้องกับความคิดเห็นของนักเรียนต่อแนวทางในการปรับปรุงด้านการจัดการขยะของโรงเรียน โดยนักเรียนกลุ่มประชากรมีความคิดเห็นว่ามีเกณฑ์ที่ควรปรับปรุงอยู่ในระดับมาก อยู่ในเรื่องของการบังคับใช้กฎระเบียบ/ข้อบังคับต่าง ๆ ของโรงเรียนในเรื่องการคัดแยกและการทิ้งขยะลงถังของนักเรียน และการกำหนดนโยบายของคณะผู้บริหารในด้านส่งเสริมการจัดการขยะในโรงเรียน สวนมีความคิดเห็นว่ามีเกณฑ์ที่ควรปรับปรุงอยู่ในระดับน้อย อยู่ในเรื่องของการติดป้ายประกาศและคำอธิบายในเรื่องของขยะรีไซเคิล แสดงให้เห็นว่าโรงเรียนให้ความสำคัญในเรื่องของการนำขยะกลับมาใช้ใหม่ แต่นักเรียนกลุ่มประชากรยังขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติ ในส่วนนี้ผู้ศึกษามีความคิดเห็นว่าควรกำหนดนโยบายและสร้างแรงจูงใจในเรื่องการของการนำขยะกลับมาใช้ใหม่เพื่อก่อให้เกิดพฤติกรรมในการจัดการขยะของนักเรียนให้อยู่ในเกณฑ์ที่ดี

สำหรับปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อพฤติกรรมด้านการจัดการขยะของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนนานาชาติเทรลลประกอบด้วย เพศ ระดับชั้นเรียนปัจจุบัน โปรแกรม สัญชาติ ภูมิลาเนา สถานะการอยู่อาศัย รายได้ครอบครัวต่อเดือน การได้รับการอบรมสั่งสอนด้านการจัดการขยะจากครอบครัว การได้รับการอบรมสั่งสอนด้านการจัดการขยะจากโรงเรียน และการอำนวยความสะดวกด้านการจัดการขยะ พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการจัดการขยะของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนนานาชาติเทรลล ในส่วนนี้ควรมีการศึกษาพฤติกรรมด้านการจัดการขยะของนักเรียนโดยใช้วิธีการอื่น เช่น การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลพฤติกรรมของนักเรียน ด้วยวิธีการสังเกตพฤติกรรมจากนักเรียน ซึ่งอาจให้ผลการศึกษาที่แสดงถึงพฤติกรรมที่เป็นปัญหายิ่งขึ้น และควรศึกษาพฤติกรรมด้านการจัดการขยะของนักเรียนเปรียบเทียบกับระหว่างโรงเรียนเอกชนและโรงเรียนรัฐบาลด้วย เนื่องจากมีปัจจัยที่แตกต่างกันมาก

กรณีการ บุตรเอก สุวิมล แก้วเงา และ ปิยะดา วชิระวงศกร (๒๕๕๕) ได้ศึกษาสถานการณ์การจัดการขยะมูลฝอยของมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปริมาณและองค์ประกอบของขยะมูลฝอย ระบบการจัดการขยะมูลฝอยปัญหาการจัดการขยะมูลฝอย และการมีส่วนร่วมในการลดปัญหาขยะมูลฝอยของประชาชนในมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม (ส่วนทะเลแก้ว) จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ขยะมูลฝอยทั้งหมดมีปริมาณเฉลี่ย ๖๘๔.๘๕ กิโลกรัม/วัน โดยหอพักนักศึกษา ๓๙ ทะเลแก้วนิเวศมีขยะมูลฝอยเกิดขึ้นมากที่สุดเฉลี่ย ๑๖๘.๒๐ กิโลกรัม/วัน สำหรับองค์ประกอบขยะ มูล ฝอยที่พบมากที่สุด คือ ขยะอินทรีย์มีปริมาณเฉลี่ย ๒๙๓.๐๗ กิโลกรัม/วัน หรือคิดเป็นร้อยละ ๔๒.๗๙ รองลงมา ได้แก่ ขยะทั่วไป ขยะรีไซเคิล ขยะติดเชื่อและขยะอันตราย คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๕๕, ๑๕.๑๕, ๓.๔๑ และ ๑.๑๐ ตามลำดับ สำหรับระบบการเก็บรวบรวมขยะมูลฝอยจะใช้ระบบถังใบเดียวในการ รองรับขยะมูลฝอยจึงทำให้ไม่มีการคัดแยกขยะมูลฝอยก่อนนำไปกำจัด แต่ได้มีการแยกขยะรีไซเคิล ภายในตัวอาคารก่อนรวบรวมนำไปกำจัดทิ้ง ปัญหาขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นมีผลมาจากขาดประสิทธิภาพในการจัดการทั้งในเรื่องของปริมาณและคุณภาพถังรองรับขยะ การเก็บรวบรวมและการกำจัดขยะ สำหรับ การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการลดปัญหาขยะมูลฝอย พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่อยากมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาขยะในมหาวิทยาลัยฯ คิดเป็นร้อยละ ๙๒.๒ และเห็นด้วยกับการนำขยะที่เคยใช้แล้วกลับมา ใช้ประโยชน์อีกครั้งและการใช้ของใช้ที่ทำจากวัสดุธรรมชาติจะช่วยลดปริมาณขยะมูลฝอยที่ย่อยสลาย ยาก คิดเป็นร้อยละ ๙๑.๒ และ ๙๑.๐ ตามลำดับ

และการให้ประชาชนที่อยู่ในมหาวิทยาลัยฯ เข้ามามี ส่วนร่วมในการจัดการขยะ โดยทำให้เกิดความสำนึกและตระหนักถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นด้วยการ เสริมสร้างกิจกรรมส่งเสริมและปลูกจิตสำนึกให้ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและการจัดการขยะมูลฝอย เช่น กิจกรรมการทิ้งขยะลงถัง กิจกรรมขยะรีไซเคิล เป็นต้น ก็จะเป็นการช่วยให้ปัญหาขยะมูลฝอยและการจัดการขยะภายในมหาวิทยาลัยฯ มีประสิทธิภาพมากขึ้น